

LÅNGT IFRÅN LAGOM 2 – VAD HÄNDE SEDAN?

UPPFÖLJANDE GRANSKNING AV
KOMMUNALA SATSNINGAR I KRISTIDER

JOHAN ANDRÉASSON
EMILIE AF JOCHNICK

www.timbro.se/innehall/?isbn=9175667676&flik=4

SEPTEMBER 2010

TIMBRO

© Författarna och Timbro 2010

ISBN 978-91-7566-767-6

info@timbro.se

www.timbro.se

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	5
INLEDNING	11
METOD.....	13
1. LÅNGT IFRÅN LAGOM – ETT ÅR SENARE	15
Luleå.....	16
Skellefteå.....	17
Umeå	18
Gävle.....	19
Sandviken	20
Eskilstuna	21
Norrköping	22
Trollhättan	23
Landskrona.....	24
Helsingborg	24
Malmö.....	26
2. FYRA KOMMUNER UNDER LUPP.....	29
Sundsvall.....	30
Botkyrka	34
Karlstad	38
Gotland	40
3. AVSLUTNING	43
4. NOTER	47
5. REFERENSER.....	51

SAMMANFATTNING

Lågkonjunkturen tynger tillväxten i hela världen. Sverige är inget undantag. Trots det är krismedvetenheten i de svenska kommunerna begränsad. Samtidigt som många kommuner ger sken av att ha en ansträngd ekonomi och flaggar för nedskärningar i välfärdens kärna – skolan, vården och omsorgen – vägrar politikerna överlag att lägga övriga satsningar på hyllan. Paradoxalt nog genomförs således besparingar i offentliga kärnverksamheter som har påtalade brister, samtidigt som samma politiker skissar på nya extravaganta satsningar, alltifrån cirkusanläggningar till badhus.

Denna rapport är en uppföljning av *Långt ifrån lagom* (Timbro 2009) som förra sommaren väckte stor uppmärksamhet när den granskade 16 svenska kommuner och deras agerande i kristider. Vi återvänder till kommunerna med den givna frågan: Har de lärt sig något av det senaste årets utveckling?

Svaret är överlag "nej". Mycket av den planerade politiken ligger fast. De statliga stödpengar som var tänkta att förhindra nedskärningar i välfärden, och som det beslutades om vid årsskiftet 2009/2010, tycks ha haft marginell betydelse. Nytt för i år är att vi dessutom studerar fyra av de 16 kommunerna närmare och ställer satsningar på bland annat badhus och de investerings- och driftkostnader som dessa medför emot påtalade brister i skolan, vården och omsorgen. Resultatet är nedslående. Prioriteringen i de svenska kommunerna stämmer knappast överens med de förväntningar och önskemål som medborgarna har på välfärdsstaten.

FÖRORD

Jag vet redan hur det kommer att låta: "Timbro står för kulturfientlighet, fritidsfientlighet – ja ytterst människofientlighet..."

När vi förra året granskade 16 kommuners ekonomiska prioriteringar och planer i finanskrisens skugga pekade vi på att verkliga beslut inte motsvarades av retoriken om behov av stora statliga extrabidrag för att "värna välfärden". Detta väckte stort rabalder i alla kretsar som fruktar en diskussion om nivån för, och angelägenhetsgraden av, olika offentliga utgifter. När det rådande systemet utmanas med uppgifter om hur ord och handling skiljer sig åt brukar de styrande och deras supportrar slå vilt omkring sig eftersom de i förlängningen av debatten ser förändringar. Och förändringar hotar i det här fallet makten, den existerande offentliga utgiftsnivån och de höga skatterna. Därav alla anklagelser och överdrifter från politiker, debattörer och ledarskribenter – systemföreträdare och systemförsvarare – av alla kulörer.

Den andra typen av reaktion, som systemets elit förmodligen är starkt medveten om och som kom oss till del direkt efter rapporten publiceringen av "Långt ifrån lagom" i augusti 2009, kom från medborgare. Från människor som säkert gillar både kultur och fritid, men som också inser att en kommun måste styras ungefär som ett normalt hushåll. När resurserna inte är oändliga måste man bestämma sig för vilka utgifter som är viktiga och vilka utgifter som är viktigare. Och sedan satsa på de viktigare först. I kommuner och landsting är detta utgifter som avser sådant som – givet hur politiken har fungerat och alltjämt fungerar – de allra flesta är beroende av. Det gäller en bra skola som lägger grunden för resten av livet, god vård när så behövs och en värdig omsorg när de egna krafterna tryter och hjälplösheten tilltar.

Medborgarreaktionerna på vår granskning 2009 sade precis detsamma som vi: Det är viktigare och rimligare att freda resurserna i äldreomsorgen och investera i skolan, så länge som stora sådana behov finns, än att satsa på luxuösa äventyrsbad eller ytterligare biblioteksfilialer. Det är politikens primära uppgift att hjälpa människor klara den dagliga, kanske inte alltid så glamourösa, välfärden – inte att "sätta kommunen på kartan". Men att allt som är viktigt, fint och bra här i livet inte alltid, som regel eller reservationslöst, kan och ska främjas med våra skattepengar.

Vid sidan av debatten om vår rapport förra året malde den politiska verkligheten vidare i samma hjulspår efter publiceringen. För 2010 tillfördes kommuner och landsting 17 miljarder extra – utöver de ordinarie statsbidragen – att användas helt enligt de kommunala makthavarnas gottfinnande. I den nationella retoriken skulle pengarna gå till "välfärdens kärna", i verkligheten satsade de även på en hel del till vidlyftiga och extravaganta fritids- och kulturprojekt. Och i den pågående valrörelsen bjuder regeringsalternativen över varandra i att hålla ytterligare pengar över kommunerna, utan några specifika krav på hur de ska användas eller hur skattebetalarna ska veta att de fått ut vad som var tänkt.

För den fortsatta diskussionens skull tyckte vi därför att det skulle vara intressant att gå tillbaka till våra 16 granskade kommuner från 2009. Hur gick det sen? Kunde de stora tillskotten av extra statsbidrag hjälpa dem att satsa mer på välfärdens kärna? Slog man av på takten i enskilda eller samlade vidlyftigheter gällande t ex äventyrsbad och annat?

Utan att avslöja alltför mycket om rapportens innehåll kan jag säga att även årets rapport leder till slutsatsen att svensk politik i stort – och svensk borgerlighet i synnerhet – behöver en debatt om politikens fundamenta: Till vad har vi primärt stat, kommun och landsting? För vad betalar vi skatt? Vad av allt som är viktigt måste det offentliga klara först, innan det riktar kraft och pengar på annat? Hur ska politiken just därför prioritera – både till och bort? Hur kan retorik och verklighet gå mer i linje med varandra, för att bland annat värna förtroendet för politiken som skötsel av det gemensamma? Och vad kan faktiskt, i olika grad, också finansieras på andra sätt?

Vi vill bidra till genomtänkta svar på dessa centrala frågor, och det förblir vår ambition att i detalj granska hur politiker beslutar och prioriterar i den offentliga sektorn. Den sektor som för de allra flesta av oss fortfarande är oundgänglig för vår välfärd.

För den viktiga insatsen kan vi stå ut med en ny omgång invektiv, framförda av de beslutsfattare och deras försvarare som anser att det bara finns en enda väg för de offentliga utgifternas, och därmed skatternas, utveckling, oavsett vad de sedan används till – nämligen uppåt.

Det arga och ihärdiga försvaret för varje befintlig offentlig utgift och "investering", är ett försvar för den stora staten och det höga skattetrycket, som princip. Ifrågasättandet av hur politiker prioriterar mellan välfärdens kärna och annat, viktigt men inte lika oundgängligt i offentligt ansvarstagande, är att på bästa sätt leva efter den legendariske

socialdemokratiska socialministern Gustav Möllers devis om att varje skattekrone som inte används rätt eller effektivt är "en stöld från de fattiga".

Föreliggande rapport har författats av Johan Andréasson och Emilie af Jochnick på uppdrag av Timbro.

Johan är egen företagare och har en civilingenjörsexamen i industriell ekonomi från Chalmers i Göteborg. Emilie har en examen i statsvetenskap från Stockholms universitet och har tidigare praktiserat på Sveriges ambassad/FN-delegationen i Wien.

Stockholm i september 2010,

Thomas Idergard

Programansvarig, Valfärd & reformstrategi, Timbro

INLEDNING

Den globala finanskrisen toppar inte tidningarnas löpsedlar längre. Oron över världens ekonomiska utveckling är dock fortfarande ett huvudbry för politiker och ekonomer världen över. Flera av Europas länder har byggt upp enorma skuldberg och många stater måste nu hantera växande budgetunderskott. Sparplaner upprättas och drastiska nedskärningar förbereds just nu från Grekland i söder till Storbritannien i norr.

Den lågkonjunktur som följde i finanskrisens spår har inte lämnat Sverige oberört. Eftersom mycket av den verksamhet som betecknas som välfärdens kärna – skola, vård samt barn- och äldreomsorg – sköts på lokal och regional nivå, beslutade alliansregeringen redan under hösten 2009 att tillföra sammanlagt 17 miljarder kronor i statligt stöd till landets kommuner och landsting. Även om pengarna inte var öronmärkta var det uttalade syftet att tillskottet skulle förhindra nedskärningar i välfärden.

I rapporten *Långt ifrån lagom* som Timbro gav ut sommaren 2009 granskade Lotta Moberg och Jonas Sigedal de svenska kommunernas krismedvetenhet. Det var en dyster bild som framträdde. Samtidigt som kommunerna drog åt svångremmen och minskade resurserna till bland annat barn- och äldreomsorgen och skolan, avsattes stora resurser till allt ifrån äventyrsbad till teatersatsningar.

När ett år nu har gått är det dags för en uppföljning. Vi har återvänt till de 16 kommuner som ingick i förra årets granskning för att ta reda på hur politikerna har förhållit sig till lågkonjunkturen. Har kommunpolitikerna tagit intryck av krisen eller rullar verksamheten på i gamla hjulspår? Nytt för i år är att vi också har specialstuderat fyra av kommunerna.

Syftet med rapporten är att granska de svenska kommunpolitikernas krismedvetenhet. Finns det utrymme för att med skattemedel bygga speedwaybanor och badhusanläggningar eller anlägga kulturstigar utan att det sker på bekostnad av kommunens kärnverksamhet bör byggbeslutet ytterst vara en fråga för kommuninvånarna att ta ställning till när de går till valurnorna. De flesta kommunerna är långt ifrån rika och de ekonomiska ramarna är starkt begränsade. Sämre skolkvalitet genom sjunkande betyg och brister i äldreomsorgen är exempel på problem i välfärdssektorn som många förmodligen tycker borde åtgärdas innan spaden sätts i jorden för ett nytt äventyrsbad. Av det skälet har vi föreslagit alternativ till politikernas prioriteringar, vilka presenteras i både text och i grafik.

På samma sätt som svenska hushåll i kristider tvingas göra avvägningar mellan olika utgifter, och i samförstånd kring köksbordet diskutera sig fram till rimliga ekonomiska beslut, borde det vara självklart att våra kommunpolitiker hushållar med skattebetalarnas pengar när konjunkturen svajar. Lika kortsynt som det är att en familj köper ny bil utan att räkna på driftkostnader i form av försäkringar, reparationer och drivmedel är det att svenska kommuner investerar mångmiljonbelopp i äventyrsbad och gör kultursatsningar utan att ta hänsyn till de merkostnader de medför. Särskilt i kristider, då kommunerna är beroende av statliga stödinsatser, är det viktigt att granska kommunpolitikernas beslut och syna deras prioriteringar. Samtliga skattekronor går till samma kassakista och hur pengarna fördelas är ytterst en fråga om avvägningar, värderingar och prioriteringar. Resultatet av denna rapport kommer förhoppningsvis att leda till en seriös diskussion om hur skattebetalarnas pengar används och hur olika verksamheter sinsemellan prioriteras i ekonomiskt hårda tider.

METOD

De 16 kommuner som ingår i årets granskning är desamma som ingick i rapporten *Långt ifrån lagom* 2009. Där studerades de kommuner som satsade mest på kultur och fritid per invånare och som samtidigt genomförde nedskärningar inom skola och omsorg, flaggade för skattehöjningar för 2010 eller gjorde både och. Utöver en uppföljning av vad som hänt i dessa kommuner under det senaste året har vi i år valt att studera fyra av dem lite närmare.

Ambitionen med granskningen är att analysera de avvägningar och prioriteringar som ligger till grund för politikernas beslut och kontrastera dessa mot reella brister i välfärden.

Våra primärkällor har varit kommunernas budgetar för 2010 samt eventuella mål- och resursplaner för 2010 och kommande år. Vi har även studerat nämndernas specificerade internbudgeter för att undersöka den exakta disponeringen av pengarna. Alla dokument vi hänvisar till i rapporten är offentliga handlingar. Utöver nämnda ekonomiska handlingar har vi läst igenom protokoll från kommunfullmäktige, kommunstyrelsen och övriga berörda nämnders sammanträden, samt använt oss av statistiska data och utvärderingar från de statliga myndigheterna Skolverket och Skolinspektionen. Uppgifter om det statliga konjunktur-stödet är hämtade från respektive kommuns budget. När så bedömts nödvändigt har vi också tagit kontakt med enskilda tjänstemän och politiker. Befolkningsstatistiken som redovisas kommer från Statistiska Centralbyrån (SCB) och avser kommunens folkmängd, inte centralortens.

Därutöver har vi tittat i pressarkiven för att få en uppfattning om hur medierapporteringen har sett ut i varje enskild kommun, hur debatten förts och vilka argument som har förekommit.

1. LÅNGT IFRÅN LAGOM – ETT ÅR SENARE

Timbrorapporten *Långt ifrån lagom* väckte stor uppmärksamhet när den presenterades sommaren 2009. Granskningen fann bevis för en bristande krisinsikt i flera av landets kommuner. På flera håll gjordes besparingar i skola, vård och omsorg samtidigt som stora och påkostade kultur- och fritidsprojekt tilläts fortsätta som planerat.

Ett år har gått. Har krismedvetenheten ökat hos kommunpolitikerna eller rullar verksamheten på tillsynes oberörd av lågkonjunkturen?

Fram till 2011 har Luleå kommun satt upp ett generellt sparkrav på 4 procent för samtliga nämnder. Det tillfälliga statliga konjunkturstöd som betalades ut under 2010 innebar för Luleås del totalt 55,5 miljoner kronor.¹ Det gör att Luleå kommun mer än väl har råd att genomföra en investering på cirka 45 miljoner kronor i COOP arena, renoveringar av Gammelstads badhus och Norrbottensteatern samt bekosta byggandet av en ny boule- och extremsporthall.²

Luleå kommun har dock sett sig tvingad att varsla 103 lärare om uppsägning, varsel som troligen kommer att verkställas under hösten 2010.³ Uppsägningarna är en konsekvens av det sparkrav som ålagts kommunens samtliga förvaltningar. Totalt ska barn- och ungdomsförvaltningen minska sina kostnader med 30,8 miljoner kronor, varav 6,3 miljoner kronor till följd av vikande elevunderlag. Resterande 24,5 miljoner kronor kommer i första hand att täckas av en sänkning av barnpengen för förskolan, fritids och särskolan.⁴ Den kommunala Kulturskolan berörs dock inte – Luleås politiker har antagit en avsiktsförklaring som skyddar verksamheten från besparingar.⁵ Samma prioritering gjorde man 2009. Då drabbade de neddragningar som var tänkta att ske i Kulturskolan i stället övriga enheter i Luleås barn- och ungdomsförvaltning.⁶

Budgeten för kulturförvaltningen har sänkts med cirka 3 miljoner kronor från 2009 till 2010. Huvuddelen av nedskärningarna sker inom ramen för kulturförvaltningens verksamhetsstöd. Andra delar av förvaltningen får bara marginella anslagsminskningar. Bland annat ligger driftstödet till Norrbottensteatern kvar på samma nivå som under 2009.⁷

Luleå kommun tycks fortsätta på den under 2009 inslagna vägen. Samtidigt som alla nämnder pressas till effektiviseringar fredas Kulturskolan, en avvägning som onekligen ter sig märklig. För en utomstående framstår det som viktigare att värna de ungas möjlighet att spela basfiol och flöjt än att bibehålla hög kvalitet i skolan.

SKELLEFTEÅ

Folkmängd (2009): 71 770

Verksamhetens nettokostnader (2010): 3,5 miljarder kr

Mitt under brinnande högkonjunktur beslutade politikerna i Skellefteå att det var tid att rusta upp Eddahallen, stadens badhus. Ekonomin gick på högvarv och vare sig kommunen eller byggföretagen tänkte långsiktigt. När den ekonomiska krisen plötsligt slog till ändrades förutsättningarna fullständigt. Byggnadsfirmor försvann och den tidigare säkra planeringen framstod inte längre som särskilt stabil. Samtidigt som de kommunala nämnderna fick kraftiga sparbesparingar blev fritidsförvaltningen tvungen att begära mer pengar för att klara driften av idrottsanläggningar, sporthallar och badanläggningar.⁸ Inte mindre än 18 miljoner kronor extra krävs i år för att kommunen ska kunna täcka kostnaderna för de satsningar som gjordes under högkonjunkturen.⁹

En av de nämnder där personalen i huvudsak får fokusera på neddragningar är socialnämnden. Trots att nämndens totala budget skrevs upp med 62 miljoner kronor för 2010 ser sig kommunen tvungen att skära ned på äldreomsorgen. Förutsättningarna för besparingar är dock inte de bästa, då en växande andel av Skellefteå kommuns invånare framöver kommer att behöva ta del av äldreomsorgens tjänster.¹⁰ I jämförelse med liknande kommuner lägger Skellefteå dessutom redan mindre resurser på varje individ.¹¹ Kommunen medger att ytterligare nedskärningar knappast kan ske utan att servicekvaliteten försämras.¹²

Trots att behovet förväntas öka planerar Skellefteå att frysa antalet timmar i hemtjänsten.¹³ Kommunen tar också bort tolv platser från korttidsboendet Regnbågen.¹⁴ Tidigare under året varnade dock kommunens socialkontor för att en neddragning av platserna på korttidsboende skulle öka trycket på hemtjänsten, som för övrigt också tvingats till besparingar.¹⁵

Politikerna i Skellefteå kommun kämpar för att få ekvationen med krympande resurser och fler brukare att gå ihop. Hittills har intresset för att bjuda in externa utförare av olika välfärdstjänster varit svalt, trots att valfrihet för de äldre av flera lokala utredningar förts fram som ett sätt att stärka brukarnas makt. Ett tydligt uttryck för detta är att hemtjänsten enligt nuvarande ordning inte ger de äldre möjlighet att följa med och inhandla livsmedel. De äldre får inte ha någon åsikt om i vilken butik maten ska inhandlas eller vem som ska laga matlådan.¹⁶

”Vår socialistiska dröm om frihet är också en dröm om jämlikhet”, deklarerade ordföranden för socialnämnden efter att hon klart och tydligt avisat varje tanke på att bereda plats för externa aktörer i Skellefteå kommuns äldreomsorg.¹⁷

De nedskärningar i välfärdens kärna som påbörjades under 2009 fortsätter under 2010. Samtidigt som kommunens ungdomar får chansen att roa sig i nybyggda Eddahallen tvingas de äldre bära bördan av de neddragningar som lågkonjunkturen innebär.

UMEÅ

Folkmängd (2009): 114 075 Verksamhetens nettokostnader (2010): 4,9 miljarder kr

”Vi vinner i Umeå” är mottot för hur Umeå kommun ska utvecklas framöver. En tydlig vinnare i kommunens budget för 2010 är fritidsförvaltningen. De totala kostnaderna ökar 2010 med 21 miljoner kronor jämfört med 2009. Förvaltningen har under flera år gått med minus, vilket inneburit att förvaltningens egna kapital i princip har halverats.¹⁸ Kostnadsökningen går att spåra till kommunens lokaler och anläggningar. Ramarna för andrahandsuthyrningar ökar med 9,4 miljoner kronor och de två upprustade idrottsanläggningarna, Gammlia och Friidrott, får ytterligare 5,5 miljoner kronor att dela på.¹⁹

Samtidigt som de totala kostnaderna för fritidsförvaltningen ökar med 21 miljoner kronor, minskar resurserna till Umeås för-, grund- och gymnasieskolor med ungefär motsvarande belopp. Framför allt sänks anslaget till grundskolan och gymnasiet. De huvudsakliga skälen till budgetförändringarna är att kommunen räknar med ett sjunkande elevunderlag de kommande åren, samt kraven på effektiviseringar. I grundskolan räknar man med att tappa 140 elever mellan 2009 och 2011. Gymnasiernas elevunderlag minskar under samma period med 130 elever. Sammanlagt innebär den förväntade elevminskningen att gymnasieskolan förlorar 3,2 miljoner kronor. Resten av besparingarna sker genom effektiviseringar vilket medför att budgeten per elev sänks med ungefär en tusenlapp. Besparingarna är tänkta att ske genom personalminskningar (kommunen hoppas på naturliga pensionsavgångar) samt ett effektivare lokalutnyttjande.²⁰

Kulturen förblir en prioritering i Umeå kommun och kulturbudgeten är en av de poster som har fredats mellan 2009 och 2010. Kommunstyrelsen har till och med flaggat för att anslaget till Norrlandsoperan ska öka.²¹ Dessutom lär det faktum att Umeå utsetts till

europaisk kulturhuvudstad 2014 medföra ökade kostnader för kommunen.²² Privata Balticgruppen presenterade i slutet av augusti planer för ett nytt kulturhus i centrala Umeå. Trots att det ännu inte finns några kostnadsberäkningar för den stora anläggningen på 22 000–25 000 kvadratmeter som ska innehålla bland annat galleri, vinterträdgård och kulturutrymmen, går det inte att utesluta att skattebetalarna får bidra till antingen byggandet eller driften. Politikerna i kommunhuset är entusiastiska och pratar om kulturhuset i närmast lyriska ordalag.

”Vi hade alla stora förväntningar när vi gick hit och jag känner mig överväldigad. Det här är ju en helt ny ideologi som ni förmedlar”, sade fullmäktigeledamoten Britt-Marie Lövgren (FP) efter presentationen av ritningarna för det tilltänkta kulturhuset.

Beslutet att inleda projektet riskerar också att baseras på glädjekalkyler med oväntade driftkostnader som tynger kommunbudgeten som följd. För även om den kommunala tillståndsmaskinen ännu inte hunnit rulla igång siktar politikerna på att jätteprojektet ska stå klart lagom till kulturhuvudstadsåret 2014.

”Annars får vi skämmas”, sade Anders Sellström (KD), ledamot i kommunstyrelsen.²³

GÄVLE

Folkmängd (2009): 36 978 Verksamhetens nettokostnader (2010): 1,7 miljarder kr

Gävle kommun har drabbats hårt i finanskrisens efterdyningar. Budgeten är fortfarande åtstramad, trots de 70 miljoner kronor som kommunen fick genom det statliga konjunkturstödet i slutet av 2009. Alla nämnder har blivit ålagda sparkrav för att ekonomin ska gå ihop. Socialnämnden är särskilt hårt drabbad och kostnaderna för verksamheten måste minska med 14 miljoner kronor under 2010.²⁴ Samtidigt visar siffror från Skolverket att det finns behov av att öka antalet avdelningar på kommunens fritidshem, som är överbelastade. Nästan dubbelt så många barn är inskrivna på Gävle kommuns fritidshem jämfört med hur det i genomsnitt ser ut i landet.²⁵

I likhet med 2009 fortsätter kultur- och fritidssatsningarna att ha en framskjuten plats i den kommunala budgeten. De två posterna ”kultur- och föreningsstödet” och ”idrottsavdelningen” har fått mer pengar 2010 i jämförelse med 2009.²⁶ Det är oklart på vilka poster i budgeten man faktiskt har sparat in de 9,1 miljoner kronor (ett sparbetning på

4 procent) som nämnden ålagts.²⁷ Nämndens investeringsbudget uppgår till totalt 21 miljoner kronor och driftbudgeten till 220 miljoner kronor.²⁸ Stora delar av både driftbudgeten och investeringsbudgeten har under 2010 gått till kommunens badanläggningar. Lillhagsbadet och Fjärran Højderbadet utgör stora poster i kommunens driftbudget, delvis till följd av ökade hyreskostnader och en pågående renovering av Lillhagsbadet. För att komma tillrätta med dessa problem har man, förutom att öka driftresurserna, valt att höja besöksavgifterna.²⁹

I budgeten har politikerna öronmärkt 80 miljoner kronor för att utveckla ridsporten inom kommunen. Samtidigt har man valt att lägga ned en av kommunens biblioteksfilialer.³⁰

SANDVIKEN

Folkmängd (2009): 94 352 Verksamhetens nettokostnader (2010): 4,0 miljarder kr

Till följd av minskade skatteintäkter och växande ungdomsarbetslöshet har politikerna i Sandviken skurit ned på flera poster i kommunbudgeten. Bland annat har handikappomsorgs-nämnden fått lägga ner all daglig verksamhet för vuxna till följd av att personalresurserna minskat.³¹ Även skolan har drabbats. Nedskärningar i kunskapsnämnden innebär färre lärare, färre tjänster i förskolan och mindre pengar till satsningar på elevinflytande.³²

Samtidigt har kommunens omfattande kultur- och fritidsbudget skonats. De kommunala bad- och idrottsanläggningarna kostar årligen sammanlagt 38 miljoner kronor i drift.³³ I likhet med 2009 fortsätter Göransson Arena att tynga budgeten. Den numera rikskända anläggningen, som byggdes med pengar ur de privata Göranssonska stiftelserna, upptar allt mer resurser ur Sandvikens budget. Till följd av driftstörningar och uteblivna intäkter för arenan beräknas arenadriften bara under 2010 kosta skattebetalarna 19,5 miljoner kronor.³⁴ Sandvikensborna har onekligen skäl att vara tacksamma för att bygget av ytterligare en idrottsarena i Österfärnebo åtminstone tillfälligt har stoppats till följd av ett överklagande.

KARLSKOGA

Folkmängd (2009): 29 742

Verksamhetens nettokostnader (2010): 1,3 miljarder kr

Karlskoga kommun drog snabbt i bromsen när finanskrisen slog till. Likt landets övriga kommuner har det sparats inom samtliga sektorer, även om vissa har drabbats hårdare än andra. Politikerna har försökt undvika neddragningar i de kommunala nämndernas driftbudgetar under 2010. Bland annat har socialnämndens och barn- och utbildningsnämndens budgetar fredats, efter att ha drabbats av nedskärningar under 2009.³⁵ Precis som i förra årets granskning kan vi konstatera att kultur- och föreningsnämnden under 2010 tvingas dra ned på sin driftbudget.

Karlskoga, som så sent som 2009 fick utmärkelsen "Årets kulturkommun", gör inga större investeringar på kultur under året, och investeringsbudgeten för 2010 uppgår till 1,6 miljoner.³⁶ Kultur- och fritidsnämndens totala budget uppgår till nästan 74 miljoner kronor för 2010.³⁷ Kommunens nedskärningar har påverkat kultur- och föreningsnämndens verksamhet, och i budgeten konstateras även att "*Årets Kulturkommun 2009 med varumärket Innovation och Kultur inte klarar av att leva upp till sina mål*". Kommunens största utgiftsposter avser driften av Nobelhallen och Nobelstadion. Anläggningarna, främst avsedda för ishockey, konserter och friidrottsevenemang, har en sammanlagd årlig driftkostnad på cirka 13 miljoner kronor.³⁸ De investeringar kommunen gjorde under högkonjunkturen innebär nu höga driftkostnader som riskerar att betalas genom besparingar i andra kommunala verksamheter.

ESKILSTUNA

Folkmängd (2009): 95 577

Verksamhetens nettokostnader (2010): 4,3 miljarder kr

Den stolta fristaden Eskilstuna har problem med finanserna. Det är i alla fall den bild man får när man läser budgeten för 2010. Men kommunledningen ser ljuset i tunneln och hoppas att ett regeringsskifte i höstens riksdagsval ska ge en "kraftfull ekonomisk förstärkning" till kommunkassan.³⁹

Kommunens kultur- och fritidsnämnd har en investeringsbudget på sammanlagt 205,5 miljoner kronor.⁴⁰ Trots den påstått svåra ekonomiska situationen planerar Eskilstuna flera stora och kostsamma investeringar åren 2011–2014. Bland de satsningar man skissar på

märks en ishall, ett konserthus och en inomhushall till en sammanlagd kostnad på 63 miljoner kronor.⁴¹ Utöver de omfattande driftkostnader man redan har i kommunen planerar man nu att dra på sig ytterligare en genom att satsa på en ny multiarena. Diskussionerna pågår för fullt och politikerna överväger ett miljonbygge med plats för 4 000 åskådare som utöver idrotts-relaterade evenemang ska kunna användas för exempelvis konserter och mässor.⁴² Liksom 2009 fortsätter kommunen att satsa stort på allehanda fritidsprojekt. Med sådana vidlyftiga planer är det inte särskilt förvånande att kommunen behöver ekonomiskt stöd från staten.

Parallellt med arenaplanerna tvingas barn- och ungdomsnämnden dra ner på kostnaderna under 2010. Totalt minskar nämndens budget med 12 miljoner kronor. En av de planerade satsningar som skjuts upp är en minskning av barngruppernas storlek i förskolan.⁴³ Denna prioritering ter sig märklig då kommunen redan ligger en bit över det nationella genomsnittet för barngruppernas storlek.⁴⁴

NORRKÖPING

Folkmängd (2009): 129 254 Verksamhetens nettokostnader (2010): 5,9 miljarder kr

Den finansiella krisen har tvingat Norrköpings kommun att spara. Bland annat har kommunens skolor fått minskade anslag, ett beslut som motiveras med att kommunen räknar med färre elever under de kommande åren.⁴⁵ I Skolverkets utvärdering för 2009 visar det sig dock att Norrköping har lägre lärartäthet på alla skolnivåer och att en lägre andel av eleverna i grundskolan är behöriga att gå vidare till gymnasiestudier, jämfört med genomsnittet i riket.⁴⁶

För att klara den framtida ekonomin införde Norrköpings kommun 2009 ett anpassningskrav på 1–2 procent för de flesta förvaltningarna. Från 2010 undantas dock barn- och ungdomsnämnden, gymnasienämnden, arbetsmarknads- och vuxenutbildningsnämnden, socialnämnden samt vård- och omsorgsnämnden.⁴⁷

Under 2010 har Norrköpings kultur- och fritidsförvaltning 4 miljoner kronor mindre att röra sig med jämfört med 2009. Studieförbundens anslag minskar med 700 000 kronor samtidigt som 2,6 miljoner kronor sparas in på driften av kommunens fritidsanläggningar. Även efter nedskärningarna uppgår budgeten för stöd till studieförbunden till drygt 5 miljoner kronor. Kulturskolan beräknas kosta 17 miljoner kronor och den årliga driften för

kommunens eget konstmuseum och stadsmuseum kostar skattebetalarna drygt 18 miljoner kronor.⁴⁸

Det går alltså inte att hävda annat än att Norrköping alltjämt lägger stora resurser på kultur och fritid. Dock har Norrköping 2010 prioriterat andra verksamheter högre. Kultur- och fritidsnämnden var till exempel inte en av de nämnder som fick undantag i besparingskraven för 2010.

TROLLHÄTTAN

Folkmängd (2009): 54 873

Verksamhetens nettokostnader (2010): 2,5 miljarder kr

Trollhättan har högt satta mål. Bland annat strävar kommunen efter ha en av de 25 lägsta kommunkattesatserna före mandatperiodens slut, en ambitiös målsättning med tanke på att kommunen för närvarande återfinns på plats 95 av 290.⁴⁹

Trollhättan har som bekant drabbats hårt av de senaste årens finansiella turbulens. Först efter många turer lyckades Saabs bilfabrik undvika nedläggning. Förhoppningsvis kan erfarenheten tjäna som en väckarklocka och bli startskottet för en nödvändig diskussion om hur Trollhättan ska överleva den dagen när bilindustrin kanske inte längre finns. Inför en sådan framtid framstår satsningar på utbildning som särskilt angelägna. Skolverkets senaste ranking av Sveriges kommuner är nämligen inte heller någon munter läsning. Trollhättans skolor ligger i flera avseenden under det nationella genomsnittet. Grundskolan har lägre lärarantal per 100 elever, och jämfört med övriga Sverige når en lägre andel av eleverna i kommunen målen i grundskolan, och blir därmed inte behöriga till gymnasiestudier.⁵⁰

Den ekonomiska krisen har medfört att flera av stadens förvaltningar måste dra åt svångremmen. Kultur- och fritidsförvaltningen har dock klarat sig från nedskärningar. Den tillförs i stället ökade resurser, närmare bestämt en miljon kronor under 2010.⁵¹ Kulturskolan får visserligen mindre resurser och föreningsstödet minskar, men kulturverksamheter som bibliotek och fritidsanläggningar får samtliga ökade anslag. Samtidigt måste omsorgsnämnden spara 9 miljoner kronor under 2010. Vissa delar måste dock spara mer än andra. Äldre- och handikappomsorgen tvingas exempelvis klara sig med 19 miljoner kronor mindre i en tid när kommunen räknar med att andelen äldre som behöver vård och omsorg kommer att öka. En av de verksamheter som får minskade resurser är korttidsboendet Tallbacken, där 10 boende-platser försvinner.⁵² Det är en

förändring som troligen kommer att sätta ännu större press på de familjer som vårdar sina anhöriga i hemmet, och för vilka korttidsboendet hittills har varit en välbehövlig avlastning.

Även i skolan ligger prioriteringen från 2009 fast, och utbildningsnämndens budget sänks med 9 miljoner kronor, huvudsakligen på grund av förväntade minskningar i elevunderlaget. Det minskade anslaget motiveras huvudsakligen med att elevunderlaget förväntas minska framöver. Trollhättan verkar dock ha insett allvaret i den statistik som Skolverket sammanställt och under året genomförs en speciell satsning på de elever i årskurs 9 som inte når upp till målen.⁵³ Kommunen fortsätter också att stödja filmbolaget Film i Väst. Trots att bolagets intäkter ökade under det gångna året fortsätter skattebetalarnas pengar att strömma till. Trollhättan betalar årligen 2,5 miljoner kronor till Film i Väst.⁵⁴

LANDSKRONA

Folkmängd (2009): 41 226 Verksamhetens nettokostnader (2010): 1,7 miljarder kr

Landskrona presenterade inför 2010 ett sparpaket som innebar minskade rambudgetar för samtliga nämnder. Trots att kommunen i budgeten medger att en alltför liten del av Landskronas unga når kunskapsmålen i skolan, fick både barn- och ungdomsnämnden och omsorgsnämnden sparbeting på respektive 2,6 miljoner kronor för 2010. Sedan de statliga stödåtgärderna presenterades hösten 2009, och som innebar ett tillskott på drygt 30 miljoner kronor för Landskrona, har dock satsningar på insatser för att förbättra resultaten inom förskolan och grundskolan beslutats.⁵⁵ I övrigt ter det sig onekligen märkligt att kommun-politikerna, samtidigt som de drar åt svångremmen för den kommunala verksamheten, väljer att höja samtliga kommunalt förtroendevaldas årsarvoden.⁵⁶

HELSINGBORG

Folkmängd (2009): 128 359 Verksamhetens nettokostnader (2010): 4,8 miljarder kr

Helsingborgs kommun har en, efter förutsättningarna, välskött ekonomi. I budgeten för 2010 lägger Helsingborgs kommun stort fokus på att minska kostnaderna, både kortsiktigt och långsiktigt.⁵⁷ En prioritering sägs vara att se över föreningsbidragen. Målet är att

undvika att bidragen används till att bekosta dyra externa lokaler om jämförbara lokaler i kommunal regi finns att tillgå.⁵⁸ Men samtidigt som kommunen vill dra åt svångremmen väljer politikerna att investera i verksamheter som få skulle anse ligger inom ramen för välfärdens kärna. Detta sker dessutom samtidigt som Skolverket påpekar att Helsingborgs kommun har en lärartäthet som ligger under det nationella genomsnittet.⁵⁹

Kommunen väljer bland annat att satsa pengar på en ny multisportarena. Helsingborg är inte ensam om att prioritera en sådan arena, och runt om i Skåne pågår flera liknande satsningar.⁶⁰ Arenan byggs med medel från de privata Dunkerfonderna. Driften kommer däremot att belasta kommunens budget. Under 2009 fick Helsingborgs kommun hård kritik av konsultföretaget Navet, som i en rapport varnade för att hyresintäkterna troligen kommer att bli lägre än kommunens tjänstemän hade räknat med. Dessutom slog man fast att arenan inte är anpassad för kongresser, och att den kommunalt planerade konferensanläggningen i hamnen (!) troligen kommer att lägga beslag på många av de konferenser som var tänkta att ge intäkter till multiarenan.⁶¹ Enligt den ursprungliga kalkylen kommer den årliga driften att uppgå till 40 miljoner kronor. De externa intäkterna beräknas till 11 miljoner kronor. Navet bedömde dock att det troligen är önskekalkyler utan verklighetsförankring.⁶² Det är också uppenbart att kommunens ledande politiker har svårt att svara på detaljfrågor om arenan och de beräknade driftkostnaderna. *"Sådana svar kan du inte få nu"*, sade kommunalrådet Peter Danielsson (M) till Helsingborgs Dagblad när reportern ville veta på vilken nivå den slutgiltiga driftkostnaden för multisportarenan skulle landa.⁶³ Så sent som i juli kunde Maria Winberg Nordström (FP), kommunalråd i Helsingborg, inte svara på hur mycket driften av den nya anläggningen skulle kosta.⁶⁴

Helsingborgs kommun gör också flera tveklaktiga så kallade infrastruktuursatsningar, däribland utvecklingen av ridsportsanläggningar och en samlokalisering av boule- och skateboard-aktiviteterna.⁶⁵

Kulturbudgeten minskar med knappt en miljon kronor. Kulturhuset Dunkers är en av de verksamheter som får mindre resurser, samtidigt som kulturhusets andel av kulturbudgeten ökar från 37,8 procent 2009 till 39,9 procent 2010.⁶⁶ Samtliga poster i kulturbudgeten drabbas dock inte. Budgeten som täcker kulturstöd och bidrag, och som inkluderar bidrag till studieförbunden, tillförs i stället ytterligare en miljon kronor.

Satsningen på multiarenan tyder på att Helsingborgs kommunpolitiker håller fast vid den väg man slog in på under 2009. Även om det i budgeten för 2010 klart och tydligt framgår

att skattebetalarnas pengar ska användas effektivt, är det svårt att bortse ifrån att stora investeringar i allehanda anläggningar på sikt kommer att resultera i ökade driftkostnader. Varifrån de pengar som krävs för att driva den nya multiarenan ska tas tycks över huvud taget inte att diskuterats av Helsingborgspolitikerna.

MALMÖ

Folkmängd (2009): 293 909 Verksamhetens nettokostnader (2010): 12,9 miljarder kr

Siffror från Skolverket pekar på att Malmös skolor dras med stora problem. I grundskolan är det 37 procent av eleverna som inte når upp till målen i ett eller flera ämnen, att jämföra med det nationella snittet på 24 procent. Det är en av förklaringarna att bara 54 procent av kommunens invånare över 20 år har grundläggande behörighet till högskola eller universitet. Det nationella snittet ligger på 64 procent.⁶⁷ Samtidigt som antalet elever i Malmös skolor väntas öka minskar anslaget till utbildningsnämnden dock med 36 miljoner kronor. Malmö kommun fortsätter också sina omfattande investeringar och ökade kostnader för kultur och fritid.⁶⁸ Både kulturnämndens och fritidsnämndens respektive rambudgetar ökar i jämförelse med 2009, den sistnämnda med uppskattningsvis 85 miljoner kronor.

I likhet med förra året lägger Oxievångsbadet och Rosengårdsbadet, som renoveras och byggs om under 2010, beslag på stora resurser i budgeten. När renoveringen är klar räknar kommunen med att de löpande driftkostnaderna för de två baden kommer att öka. Störst debatt har det varit kring Aq-va-kul, under lång tid kommunens främsta badanläggning som dock vid flera tillfällen på senare tid tvingats stänga på grund av det dåliga skick som anläggningen befinner sig i. I dagsläget är det främst äventyrsbadet, en del av Aq-va-kul, som är i akut behov av renovering. I kommunfullmäktige diskuterar politikerna hur man ska gå vidare med badhusärendet. Meningarna om vad man bör satsa på går dock isär. Ett förslag är att stänga äventyrsbadet och i stället bygga en simtävlingssarena på samma tomt som Aq-va-kul. Ett annat förslag är att riva fotbollsarenan Malmö stadion och uppföra en ny badanläggning. Det finns dessutom planer på ett nytt stadsdelsbad, en anläggning som enligt kommunalrådet Ilmar Reepalu (S) bör byggas i antingen Kroksbäck eller Holma. Om Reepalu får bestämma kommer planerna på nya badhus att bli en valfråga i höstens kommunval i Malmö.⁶⁹

En "större ekonomisk förändring" som fritidsförvaltningens evenemangsavdelning flaggar för i sin budget är det årliga eventet för idrottens *Walk of Fame*, som invigdes i Malmö 2009 och som i år beräknas kosta skattebetalarna 75 000 kronor.⁷⁰ Ett annat projekt vars kostnader ständigt växer är *Sommarscenen*, ett återkommande sommarevent som 2010 belastar budgeten med strax under 10 miljoner kronor.

2. FYRA KOMMUNER UNDER LUPP

Nytt i årets kommungranskning är ambitionen att studera kommunekonomin på lite närmare håll. I detta kapitel tittar vi därför närmare på fyra kommuner – Sundsvall, Botkyrka, Karlstad och Gotland – och synar de avvägningar som politikerna där har gjort. Kunde nedskärningar i välfärdens kärna ha undvikts om satsningar på badhus och idrottsarenor hade lagts på hyllan?

SUNDSVALL

Folkmängd (2009): 95 533

Verksamhetens nettokostnader (2010): 4,1 miljarder kr

I Sundsvall kretsar debatten för tillfället kring en kommunal miljonsatsning som kommunfullmäktige har förlorat kontrollen över. "Surfa, bada eller bara bus? Himlabadet är allas hus!" Så lyder Himlabadets slogan. Bygget av det relativt nyöppnade badet var enligt kommunfullmäktiges handlingar från juni 2007 tänkt att kosta 203 miljoner kronor.⁷¹ Ansvaret för planering och uppförande lades ut på de kommunala bolagen Stadsbacken AB och Sundsvall Arena AB. Trots krav på återrapportering uteblev kontakten mellan kommunfullmäktige och de kommunala bolagen under flera år.⁷²

Först i januari i år stod det klart för politikerna i fullmäktige att bygget hade sprängt alla tänkbara ekonomiska gränser. Den senaste slutkostnaden som nämns är 418 miljoner kronor, mer än dubbelt så mycket som budgeten medgav.⁷³ Under våren har en granskning genomförts för att undersöka kommunstyrelsens hantering av badhusärendet. I en revisionsrapport som presenterades i maj 2010 riktas skarp kritik mot kommunens ansvarslösa agerande och mot att politikerna vare sig godkände kostnadsökningar eller visat något större intresse för hur projektet har fortskridit. I både kommunallagen och de två kommunala bolagens bolagsordningar framgår det tydligt att beslut av denna typ måste förankras i kommunstyrelsen, skrivningar man tydligen valt att bortse från i Sundsvall. Politikerna har uppenbart svårt att förklara de lavinartade kostnadsökningarna. På frågan varför kostnaderna skenade lyfts i stället enstaka poster fram, däribland en handikapphiss (4 miljoner kronor), en förlängning av multibassängen (8 miljoner kronor) och investeringen i badets stora attraktion, surfmaskinen "Surf Stream" (28 miljoner kronor).⁷⁴ De höga byggnadskostnaderna kommer att drabba skattebetalarna dubbelt. Förutom att invånarna i kommunen tvingas betala för den gigantiska anläggningen via skattsedeln, tvingas de dessutom betala hutlösa inträdesavgifter för ett besök. En familj med två vuxna och två barn får betala 620 kronor om de vill besöka äventyrsbadet och nyttja attraktionen Surf Stream.^a Vill de besöka relaxavdelningen får de betala extra.

Tittar man lite närmare på investeringen i vågmaskinen Surf Stream går det snabbt att konstatera att det skulle krävas att familjen med två barn och två vuxna gick och badade

^a Prisuppgifter från www.himlabadet (2010-07-20) Engångsentré(vuxen): 2*120 kr, Engångsentré(barn): 2*90 kr, Surf Stream: 4*60 kr, Grupprabatt: -40 kr, Totalt = 620 kr.

cirka 45 000 gånger för att attraktionen ska betala sig.^b Med nuvarande inträdespriser lär det nog dröja innan kommunens flerbarnsfamiljer besöker Himlabadet i någon större utsträckning.

Revisorernas granskning har hittills fått få tydliga konsekvenser. I revisionsrapporten ombeds kommunen att se över sina rutiner för återrapportering. De ansvariga politikerna och ledningen för de kommunala bolag som driver Himlabadet går för tillfället torrskodda ur badhusaffären. Just nu pågår en utredning om Himlabadet som förväntas visa varför kostnaderna skenade. Utredningens slutrapport ska redovisas för kommunfullmäktige först efter höstens val.

I början av sommaren 2010 öppnade Himlabadet i sin helhet. Redan under de första veckorna fick anläggningen ta emot kritik för att flera av badgästerna hade skadat sig när de besökte badet.⁷⁵ Man diskuterar nu om ett generellt hjälmtvång kan vara lösningen på problemet. Samtidigt har man kunnat läsa att Sundsvall Arena AB skissar på en gångtunnel mellan Himlabadet och Sporthallsbadet, till en kostnad på 12 miljoner kronor, en renovering som motiveras med att det skulle förenkla logistik, effektivitet och förbättra arbetsmiljön.⁷⁶ Beslut väntas tidigast i oktober. Då ska man även besluta om en planerad inglasning av badhuset och om etapp 2, en satsning för att hjälpa Himlabadet och Sporthallsbadet att dela på den tekniska utrustningen. Det skulle dock bara vara en tillfällig lösning. Sporthallsbadet är nämligen slitet och måste renoveras.⁷⁷

Intressant att notera är att det redan existerande Alnöbadet, som länge har varit nedläggningshotat, fortfarande finns kvar i kommunal regi. Den politiska majoriteten i kommunen vill inte stänga badet och har nyligen beslutat sig för att undersöka om det finns privata intressen som vill ta över driften. Ett krav är dock att inträdespriserna behålls på en nivå som gör att badanläggningen förblir "tillgänglig för alla".⁷⁸

Under det senaste året har Sundsvall bland annat fått utstå kritik för nedskärningar i vården och skolan. För några år sedan låg kommunen på 126:e plats när Lärarförbundet utsåg "Bästa skolkommun". I dag återfinns kommunen på en allt annat än smickrande 240:e plats.⁷⁹ Det stora lärarvarsel som lades tidigare i år lär knappast bidra till att förbättra utbildnings-kvaliteten. Vid årsskiftet fick dessutom kommunens skoldirektör avgå till följd av de höga krav som ställs på uppdraget.⁸⁰

^b Total investeringskostnad = 28 000 000 kr, Intäkt per besök = 620 kr, 28 000 000/620 ≈ 45 000 kronor.

För att förbättra skolan måste Sundsvall satsa på de områden där de inte når upp till den nationella standarden. Lärarförbundets lista utgår på flera punkter från statistik från Skolverket. Sundsvall har bland annat problem med att 32 procent av eleverna i grundskolan inte når upp till målen för ett eller flera ämnen där det nationella snittet ligger på 24 procent. Av antalet invånare över 20 är det endast 61 procent som har grundläggande behörighet till universitet och högskola.⁸¹ En riktad satsning på Sundsvalls skolor vore rimlig om kommunen ska komma tillrätta med de problem som har uppstått.

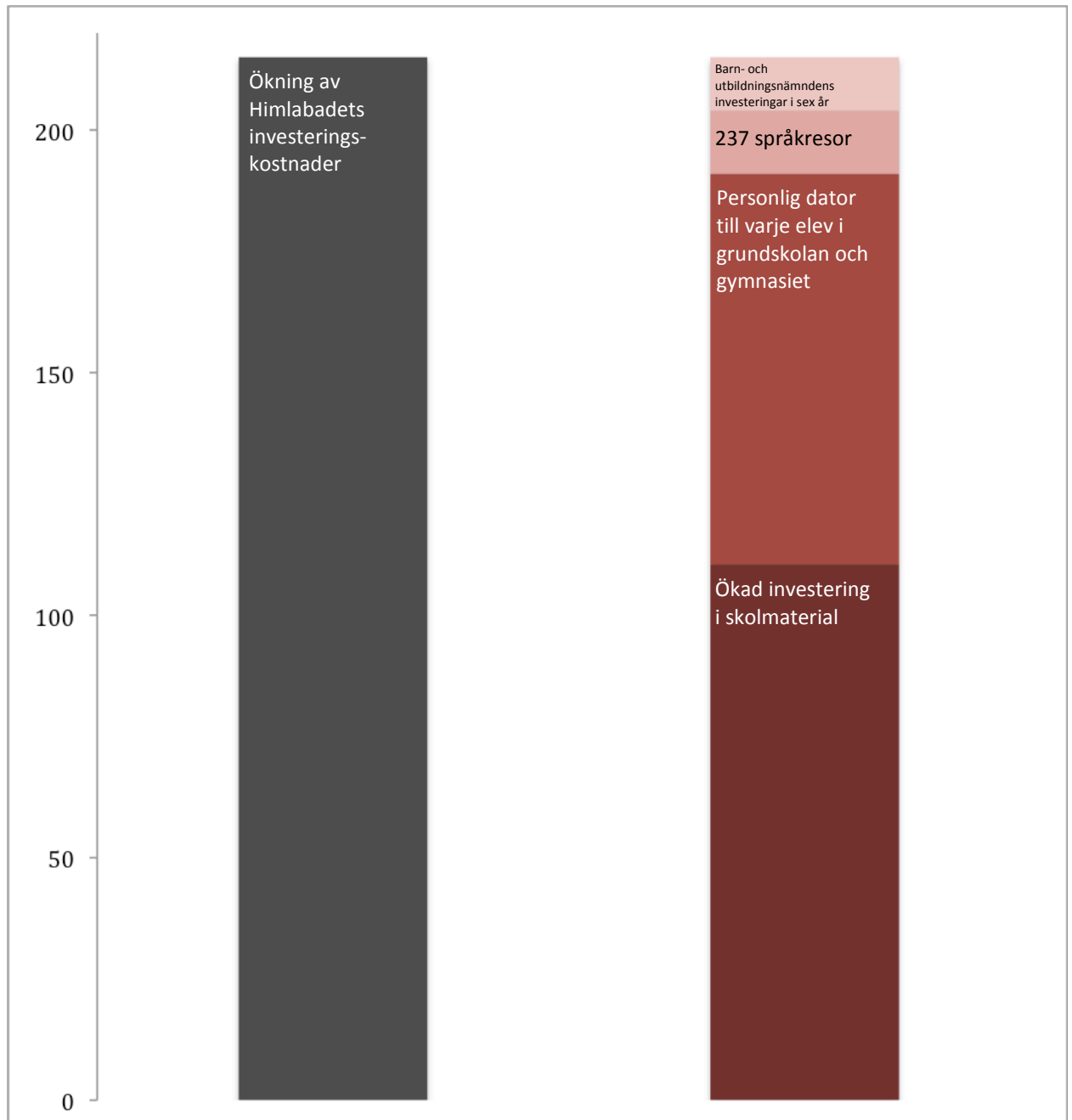
Miljonrullningen i Himlabadet är nästintill osannolik. Satt i relation till vad pengarna kunde ha använts till framstår projektet som fullkomligt huvudlöst. För de drygt 200 miljoner kronor som nu måste läggas på badhusbygget hade det varit möjligt att märkbart höja kvaliteten i Sundsvalls skolor och förbättra möjligheterna för eleverna. Kommunen kunde ha höjt sin investeringsbudget för skolmaterial och läromedel och därmed lämnat bottenskiktet i rankningen över hur mycket svenska kommuner satsar.⁸² Till en kostnad av 110 miljoner kronor hade kommunen under tre års tid haft råd att satsa lika mycket på inköp som de hårdast satsande kommunerna i Sverige.^c Sundsvall skulle också ha haft råd att erbjuda varje elev i grundskolan och gymnasieskolan tillgång till en egen bärbar dator under hela studietiden. En sådan reform skulle ha kostat kommunen ungefär 80 miljoner kronor.^d

Sundsvall skulle också ha haft ekonomiska muskler att komma tillrätta med bristerna i språkundervisningen. I Sundsvall är fler niondeklassare underkända i engelska jämfört med det nationella genomsnittet. Under perioden 2007–2009 underkändes hela 237 elever. Till en kostnad av drygt 10 miljoner kronor kunde kommunen ha erbjudit dessa elever varsin skraddarsydd 10-veckorskurs i engelska i Cambridge.⁸³ De pengar som nu används till att bekosta det fördyrade Himlabadet hade därutöver också räckt för att täcka Barn- och utbildningsnämndens ordinarie investeringsbudget under sex års tid.⁸⁴ (Se Figur 1)

^c Uträkningen baseras på en jämförelse mellan Sundsvalls årliga satsning på läromedel och skolutrustning (1 900 kr/elev/år för grundskolan och 4 600 kr/elev/år för gymnasieskolan) jämfört med genomsnittet för den tiondel av Sveriges kommuner som satsar mest (4 100 kr/elev/år samt 11 000 kr/elev/år). Mellanskillnaden mellan Sundsvalls satsning och den mest satsande tiondelen har multiplicerats med antal elever under läsåren 2007/08 (Grundskolan: 8 287, Gy: 3 220), 08/09 (Grund: 7 933, Gy: 3 084) samt 09/10 (Grund: 7 542, Gy: 2 803). Summan för de tre åren blir 110 miljoner kronor. Uträkningarna bygger på uppgifter i Skolverket (2010i), Skolverket (2010k), Skolverket (2010l) och Skolverket (2010m).

^d Beräknat på en kostnad om 7 000 kronor/dator samt elevstatistik från Skolverket (2010k) och Skolverket (2010l)

Debatten kring kommunens prioriteringar har blossat upp i de lokala medierna sedan det blivit känt att kostnaderna för Himlabadets fördubblats. Att badet dessutom ännu inte är helt färdigställt innebär att flera ekonomiska beslut rörande anläggningen antagligen är att vänta i framtiden. Som en klok Sundsvallsbo sa: *"För åtminstone skattebetalarna blir det här ett stålbad och dyrt äventyr!"*

Figur 1. Grafiken visar kostnadsökningen för Himlabadet i relation till alternativa välfärdssatsningar. Beloppen redovisas i miljoner kronor.

BOTKYRKA

Folkmängd: 81 195

Verksamhetens nettokostnader (2010): 3,7 miljarder kr

Under 2009 åkte representanter från Botkyrka kommun till Schweiz för att hämta inspiration. Siktet var inställt på cirkusverksamheten i den lilla staden Montreaux. Besöket torde ha varit lyckat, för kort efter hemkomsten meddelade kommunledningen att man skulle bygga en cirkushangar i Botkyrka. Jens Sjöström (S), kommunalråd och drivande i satsningen, kände sig inspirerad av besöket i Schweiz. *"Fasiken, kan de så kan vi"*, sade han i en kommentar till Dagens Nyheter.⁸⁵ Det kommunala bolaget Upplev Botkyrka AB har nu i uppgift att projektera för cirkushangaren. Sammanlagt har 17 miljoner kronor öronmärkts till att bygga om en gammal byggnad till cirkushangar.⁸⁶ Förutom kostnaden för uppförandet lär kommunen vara tvungen att gå in med stöd för att täcka anläggningens driftkostnader. Av de drygt 5,3 miljoner kronor som det kostar att driva hangaren beräknas bara drygt 2,8 miljoner kronor komma från externa parter.⁸⁷

Cirkussatsningen till trots verkar utrymmet för extravaganta satsningar i Botkyrka vara i det närmaste obefintligt. Åtminstone om man ska tro kommunledningen. I budgeten för 2010 framträder bilden av en kommun i kris, och man får veta att kraftiga nedskärningar är att vänta. Trots det statliga konjunkturstöd som betalades ut i slutet av 2009 tänker kommunledningen fortsätta spara. Totalt ska kostnaderna minska med 75 miljoner kronor under 2010. Av dessa ska 52,9 miljoner tas från välfärdens kärna: vård, skola och omsorg.⁸⁸ Utöver nedskärningarna har Botkyrkas kommunledning flaggat för att en skatthöjning kan bli nödvändig i framtiden.⁸⁹

De 17 miljoner som Botkyrka kommun satsat på bygget av en cirkushangare kan tyckas vara en försumbar del i en budget som uppgår till 3,7 miljarder kronor. Som symbolsumma är den dock alarmerande. För samtidigt som kommunledningen åker till Schweiz för att titta på cirkus dras Botkyrkas skolor med stora problem. Kommunens skolor har fått skarp kritik från bland annat Skolinspektionen.⁹⁰ Resultaten av kommunens egna kvalitetsredovisningar tyder dessutom på att alla former av extraresurser vore till stor hjälp.⁹¹

I den senaste kvalitetsredovisningen för barn- och ungdomsförvaltningen beskriver kommunen själv några av de utmaningar som Botkyrkas skolor står inför. På exempelvis Grindtorpsskolan når bara 8 procent av niondeklassarna de uppsatta målen i samtliga

ämnen.⁹² Skolan har ett genomsnittligt meritvärde på 138, vilket innebär att skolans genomsnittselev saknar betyg i två av grundskolans sexton ämnen.⁹³

Botkyrka kommun når heller inte sitt eget uppsatta mål om andelen högskoleutbildade förskolelärare i relation till antalet barnskötare. I jämförelse med riket i stort har kommunen låg andel högskoleutbildade pedagoger.⁹⁴ Kommunen har som målsättning att hälften av de anställda inom barnsomsorgen ska ha pedagogisk examen. I dagsläget har dock endast en tredjedel av alla anställda i Botkyrkas förskolor en sådan examen.⁹⁵ Långt ifrån kommunens eget mål med andra ord.

Revisionsfirman ÖhrlingsPricewaterhouseCoopers har dessutom i en rapport riktat skarp kritik mot att Botkyrka kommun bryter mot grundskoleförordningen när de inte ger alla elever möjlighet till särskilt stöd vid behov.⁹⁶

De 17 miljoner kronor som cirkushangaren kostade att bygga samt den beräknade årliga driften på 2,5 miljoner kronor, skulle naturligtvis inte räcka till för att lösa alla de problem som Botkyrkas politiker står inför. Pengarna skulle dock räcka en bit på vägen i arbetet med att förbättra kvaliteten i kommunens skolor. En sådan prioritering skulle dessutom sända en signal till kommuninvånarna om att politikerna tar bristerna i skolan på allvar. Pengarna kunde till exempel användas till satsningar som hjälper Botkyrka att nå målen om pedagogisk kompetens i kommunens förskolor. Södertörns högskola erbjuder en distansversion av förskollärarytbildningen där studenter med arbetslivserfarenhet som barnskötare kan läsa in behörigheten som förskollärare.⁹⁷ Om man hade lagt cirkushangaren på hyllan hade Botkyrka i stället haft tillräckliga ekonomiska resurser för att erbjuda 153 barnskötare chansen att gå ner till halvtid under tre år för att på distans läsa in förskollärarytbehörigheten.^e En sådan investering skulle ha hjälpt Botkyrka kommun att leva upp till sin egen målsättning och resultera i att 55 procent av de anställda i förskolan skulle ha fått en pedagogisk examen.^f (Se figur 2)

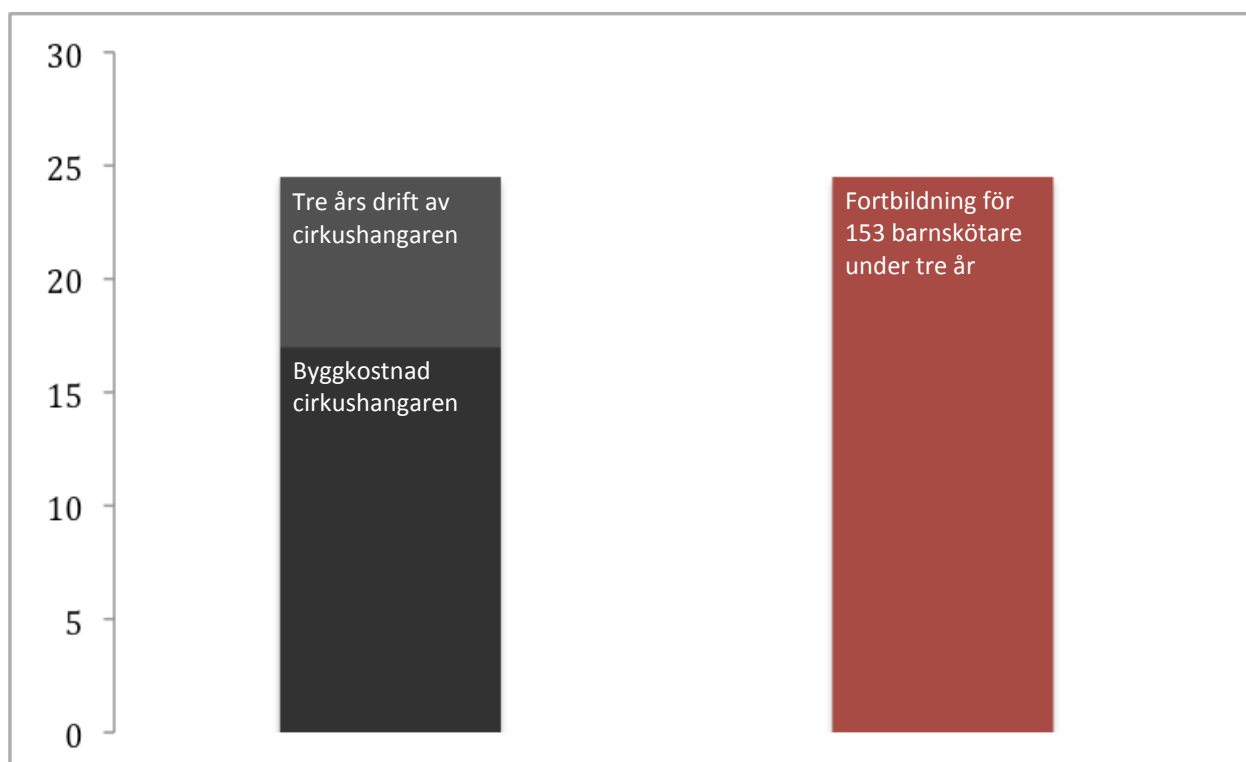
Ett annat alternativ hade varit att anställa fler specialpedagoger. Det skulle sannolikt hjälpa kommunen att komma tillrätta med de brister som både Skolinspektionen och Öhrling-PricewaterhouseCoopers har pekat på. I dag finns det bland annat en central enhet med ansvar för att tillhandahålla specialistfunktioner för förskolan och grundskolan. De 2,5 miljoner kronor som i dag är öronmärkta för driften av cirkushangaren hade varit

^e Beräknat på Kommunals lönestatistik, Kommunal (2010).

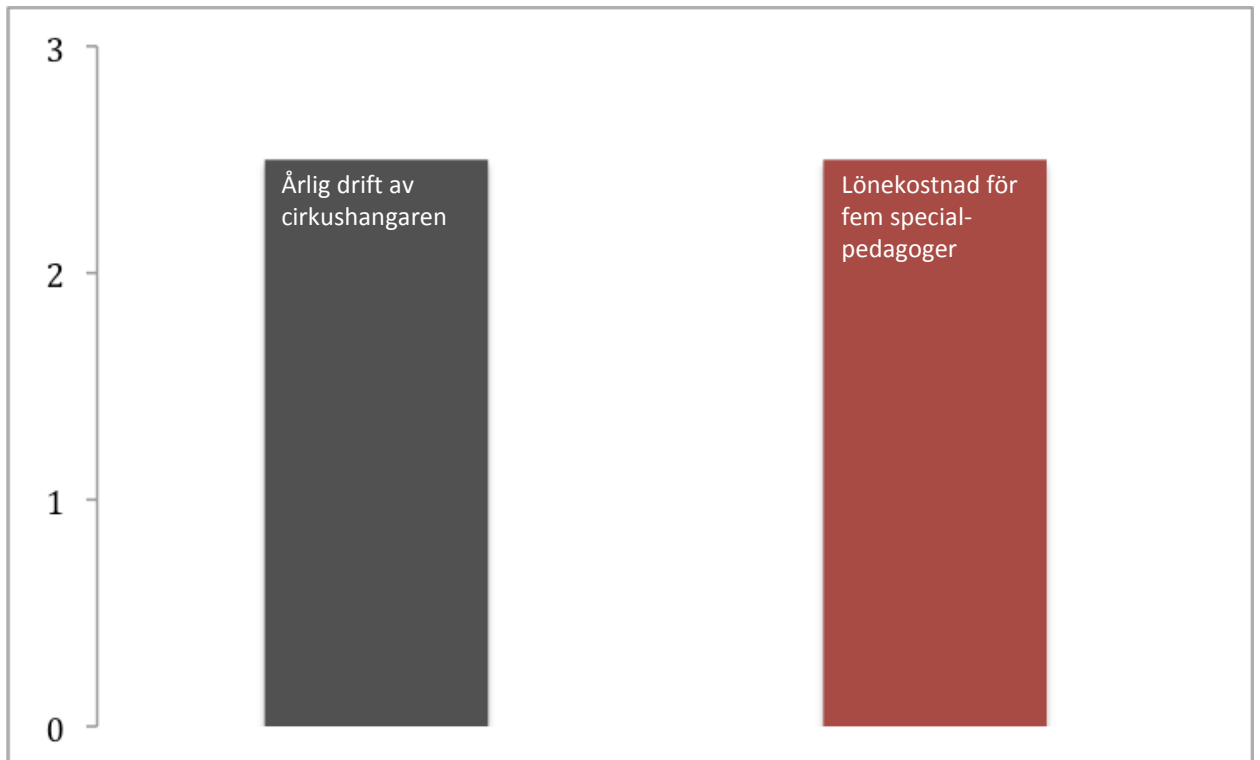
^f Baserat på 742 anställda 2009 samt 34 % andel som har pedagogisk högskoleexamen, Botkyrka (2010).

tillräckliga för att avlöna fem nya specialpedagoger, lärare som troligen kunnat göra en insats på Grindtorpsskolan.⁹⁸ (Se figur 3)

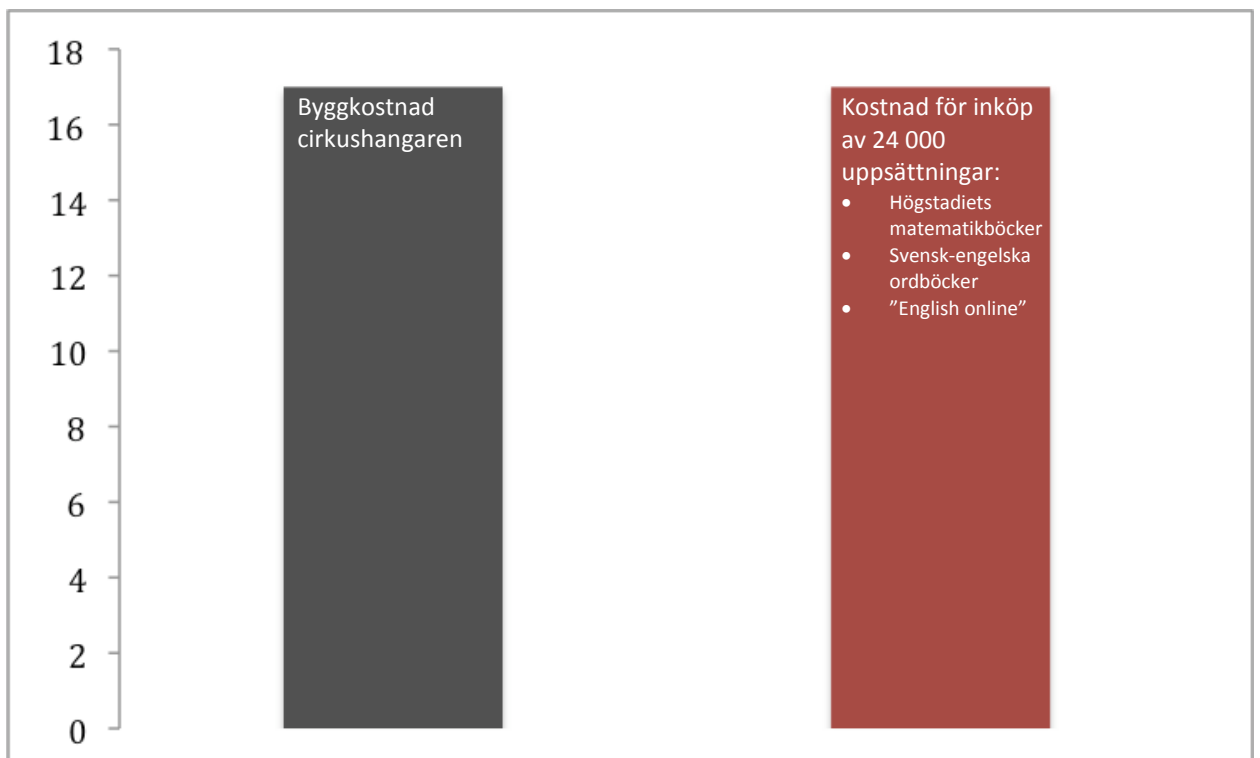
Ett tredje alternativ hade varit att köpa nya skolböcker för pengarna. Botkyrka kommun är en av de kommuner som är sämst på att investera i nya läromedel.⁹⁹ Under 2009 införde vissa svenska kommuner till och med köpstopp för att klara av de bistra ekonomiska tiderna.¹⁰⁰ De 17 miljoner kronor som cirkushangaren kostar att bygga motsvarar en investering i drygt 24 000 uppsättningar av högstadiets matematikböcker och svensk-engelska ordböcker samt tillgång till Natur och Kulturs digitala läromedel "English Online".¹⁰¹ Matematik och engelska är de två kärnämnen som Botkyrkas elever har svårast att klara.¹⁰² En särskild satsning skulle säkerligen välkomnas av både elever och föräldrar. (Se figur 4)

Figur 2. Grafiken visar investerings- och driftkostnader för cirkushangaren och kostnaden för att vidareutbilda 153 barnskötare under tre års tid. Beloppen redovisas i miljoner kronor.

Figur 3. Grafiken visar den årliga driftkostnaden för cirkushangaren och lönekostnaden för fem specialpedagoger. Beloppen redovisas i miljoner kronor.

Figur 4. Grafiken visar investeringskostnaden för cirkushangaren och förslag på alternativa satsningar i skolan. Beloppen redovisas i miljoner kronor.

KARLSTAD

Folkmängd (2009): 84 736

Verksamhetens nettokostnader (2010): 3,6 miljarder kr

Blommorna ska prunka i Karlstad. En av kommunens satsningar under 2010 är att göra Karlstad till blommornas stad. Totalt satsas 3,5 miljoner kronor för att skapa en vacker och blomsterfylld stad.¹⁰³ Som grädde på moset har Karlstad blivit utsedd till "Årets kulturkommun 2010", vilket kommer att firas med gratis kulturevenemang varje månad. Som en julklapp till kommuninvånarna och stadens besökare kommer Karlstad också att bjuda på ett arrangemang per dag under hela december fram till jul.¹⁰⁴

Men det är långt ifrån alla Karlstadbor som kommer att kunna njuta av blomsterprakten och ta del av kulturaktiviteterna. Däribland de äldre som bor på kommunens äldreboenden. Under flera år har det pågått en het debatt i Karlstad om hur de som tas om hand i äldrevården ska aktiveras. Många debattörer har ansett att kommunen är alltför rigid och lämnar för lite utrymme åt de äldre att på egen hand bestämma över sin tid och sina aktiviteter.¹⁰⁵ Flera har tyckt att den tid som avsatts till olika aktiviteter i äldreomsorgen är alldeles för snålt tilltagen. Karlstad kommunfullmäktige avslag 2009 ett medborgarförslag med krav på att de äldre på kommunens äldreboenden skulle få tillbringa mer tid utomhus, minst en timme om dagen. Kommunpolitikerna ansåg att kostnaden för reformen, 60 miljoner kronor, var alldeles för hög. Förvaltningen lät också meddela att Karlstad kommun minsann redan erbjöd en timmes aktiveringstid varje vecka.¹⁰⁶ Som ett litet plåster på sårerna fick vård- och omsorgsnämnden ett tillskott på 3 miljoner kronor för att de skulle kunna ge de äldre mer tid för aktiviteter. Nämnden valde dock att inte använda pengarna under 2009.¹⁰⁷

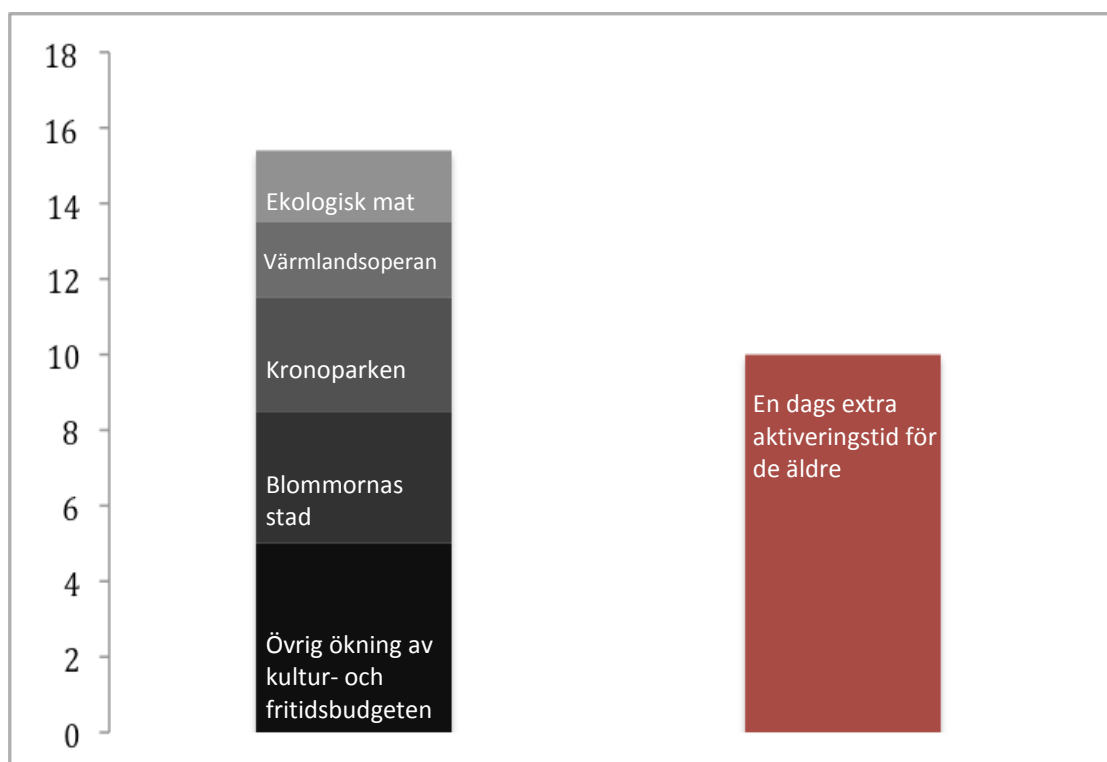
De kommunala satsningarna är inte begränsade till blomsterrabatter. Karlstad ligger också i startgroparna för att bygga ett nytt kommunalt badhus. Totalt behöver man lägga undan 200 miljoner kronor till bygget. 50 miljoner kronor av dessa kommer att betalas ut under 2010.¹⁰⁸

En av de tydligaste vinnarna i 2010 års budget är kultur- och fritidsnämnden, som totalt tillförs ytterligare 10 miljoner. Ökningen beror i stor utsträckning på de driftkostnader som Karlstad kommuns många idrottsarenor kräver. Bland annat fordras ytterligare 3 miljoner för att klara driften av arenan Kronoparken.¹⁰⁹

Karlstad kommun tillför också Värmlandsoperan mer resurser. Kulturinstitutionen får under året ytterligare 2 miljoner kronor att röra sig med. Kommunen satsar även 1,9 miljoner kronor på att öka mängden ekologisk mat i skolan och omsorgen.¹¹⁰

Parallellt med kommunens satsningar på badhus och fritidsanläggningar tvingas politikerna skjuta upp en planerad ökning av antalet vårdplatser för dementa och multisjuka. Under 2010 skulle ett nytt boende med plats för 48 patienter ha stått klart. Kommunstyrelsen tyckte dock inte att pengarna räckte till och den ursprungliga kalkylen på 120 miljoner kronor ansågs vara på tok för hög. Den senaste beräkningen tyder på att bygget kommer att kosta 102 miljoner kronor.

Enligt vård- och omsorgsförvaltningen skulle det kosta 60 miljoner kronor att ge alla boende i äldreomsorgen rätt till en timmes aktiveringstid per dag. Eftersom kommunen redan idag erbjuder en timme i veckan skulle det alltså kosta 10 miljoner kronor för varje ny dag som de äldre får möjlighet att komma ut i friska luften. Satsningar på att lansera Karlstad som blomsterstaden, det ökade anslaget till kultur- och fritidsförvaltningen samt satsningen på att köpa in ekologisk mat uppgår till ungefär 15 miljoner kronor. Det kan ställas mot möjligheten att ge kommunens äldre invånare 1,5 timmes mer tid utomhus i veckan. Solen skiner i Karlstad sägs det, frågan är om den skiner på alla? (Se figur 5)

Figur 5. Grafiken visar kostnaderna för kommunens satsningar i relation till kostnaden för en dags extra aktiveringstid för de äldre. Beloppen redovisas i miljoner kronor.

GOTLAND

Folkmängd (2009): 57 221

Verksamhetens nettokostnader (2010): 3,8 miljarder kr

Även Gotlands kommun har tvingats till stora besparingar för att få budgeten att gå ihop, och ett sparbetning på hela 86 miljoner kronor har annonserats.¹¹¹ Bland annat får socialnämnden 4 miljoner kronor i minskad rambudget och ett generellt besparingsuppdrag på 10 miljoner kronor.¹¹² Barn- och utbildningsnämndens budgetram minskar med 14,8 miljoner kronor.¹¹³ En av de verksamheter som drabbats hårdast är äldrevården, som har tvingas dra ner på dagverksamheten och stänga flera dagcenter där de äldre kan träffas och umgås. I slutet av 2009 beslutade kommunen att stänga Grönsiskans matsal, en av få träffpunkter för äldre i Visby där de boende kan få ett lagat mål mat om dagen.¹¹⁴

Att stänga dagcentren och matsalen för de gamla har i praktiken inneburit att de som bor på seniorboendet i allt större utsträckning isoleras på sina rum eftersom alla måltider numera serveras där. Kommunen har, trots protester från Pensionärernas riksorganisation (PRO) beslutat att endast dagcentren i Visby, Hemse och Slite ska förbli öppna.¹¹⁵ Kommunpolitikerna motiverar beslutet med att besparingar är nödvändiga på områden som inte är lagstadgade.¹¹⁶ Kommunen har dock meddelat att man är väl medveten om att förändringen kommer att medföra längre resor och kostnader för dem som ändå vill delta i dagverksamheten.

Vid socialnämndens möte i juni 2010 diskuterades ett medborgarförslag med krav på att tidigare nämnda matsal skulle förbli öppen.¹¹⁷ Den person som stod bakom förslaget, Ingrid Dahlbäck, menade att den påtvingade isolering som nedläggningen i praktiken innebär kommer att påverka de äldre mycket negativt. När socialnämnden tog upp ärendet hänvisade man till att boendet Grönsiskan numera är ett seniorboende, och att gällande regler inte innehåller krav på att de boende ska ha tillgång till en egen matsal.¹¹⁸

Allt verkar dock inte vara nattsvalt på Gotland. Kommunstyrelsens ordförande Eva Nypelius (C) vill "gasa lite extra i lågkonjunktur". Därför satsar kommunen bland annat 2,4 miljoner kronor på bokbussar.¹¹⁹ Det blir en ny speedwaybana till en kostnad på 1,5 miljoner kronor.¹²⁰ Pengar har också satsats på en ny arenahall, och på sikt planeras även ett nytt badhus.

Tills vidare ligger arenaplanerna dock på is efter att de kalkyler på bygg- och driftkostnad som inkommit fått kommunpolitikerna att rygga tillbaka.¹²¹ Vid kommunstyrelsens möte i slutet av juni 2010 beslutade man i stället att gå vidare med planerna på en ny sporthall och separat badanläggning.¹²² Någon kalkyl över satsningarna finns ännu inte. Tanken har dock hela tiden varit att kommunen ska stå för samtliga kostnader. Skattekonorna måste bränna i fickorna på politikerna. Den utredning som påbörjats ska vara klar fortast möjligt, så att man kan sätta spaden i jorden.

Vid samma möte beslutade kommunstyrelsen att bevilja barn- och utbildningsförvaltningens ansökan om 10,5 miljoner kronor, pengar som skulle användas till att "köpa ut" 20 lärare och 13 barnskötare till följd av att barnkullarna förväntas minska framöver. Utöver detta beviljades gymnasie- och vuxenutbildningsförvaltningen 6,6 miljoner kronor för att kunna göra sig av med 13 lärare och rektorer.¹²³

Samtidigt som barnkullarna på Gotland minskar framöver förväntas de äldre bli allt fler. När denna typ av demografiska förändringar sker är det rimligt att de kommunala satsningarna följer efter. Att lägga ned dagcentra och mötesplatser för äldre är därför en märklig prioritering. Besparingarna hade förmodligen inte behövt göras om politikerna prioriterat välfärdens kärnverksamheter. Grönsiskans matsal och dagcentra kostade bara knappt 700 000 kronor om året att driva.¹²⁴ Den kostnaden ska ställas emot driftkostanden för bokbussarna. Faktum är vare sig dagcentren eller Grönsiskans matsal hade behövt stänga om politikerna låtit bokbussarna stå kvar i garaget. En matsal på ett seniorboende är visserligen ingen lagstadgad verksamhet. Men det är å andra sidan inte speedwaybanor eller bokbussar heller. (Se figur 6)

Figur 6. Grafiken visar driftkostnaden för kommunens bokbussar i relation till driftkostnaden för de tre nedlagda dagcentren. Beloppen redovisas i miljoner kronor.

3. AVSLUTNING

”Politik är att vilja”, sade Olof Palme. Politik är att *välja* säger vi.

Med begränsade resurser måste politikerna göra val. Eftersom mycket av det vi anser vara välfärdens kärna – skola, vård och omsorg – sköts på kommunal nivå påverkas vi alla av de beslut som kommunpolitikerna fattar. De avvägningar och prioriteringar som de lokala politikerna gör drunknar dock ofta i mediebruset. Kommunpolitiken hamnar i skuggan av rikspolitiken och ytterst få medborgare har vare sig tid eller intresse att läsa igenom de offentliga handlingar som visar hur de förtroendevalda har resonerat och beslutat. Det finns således behov av politisk konsumentupplysning i Sverige. För om vi utgår från att politik är att välja, vad är det i så fall för val politikerna gör åt oss?

Vår granskning visar att det visserligen finns goda och uppmuntrande exempel på kommuner som visade prov på krismedvetenhet och i god tid bestämde sig för att dra i bromsen när världsekonomin skälvde. Det stora flertalet av de kommuner vi har granskat tycks däremot inte ha förändrat sina prioriteringar det senaste året.

De skattemedel som kommunerna hanterar förväntas användas till sådant som medborgarna tycker är viktigt och väsentligt. Det verkar dock finnas en inbyggd förståelse för att den som skriker högst och inte den som behöver det bäst, som får del av skattemedlen. Badhus, inomhusarenor, cirkushangarer och speedwaybanor fyller samtliga sina syften och kan vara till glädje för många människor. Det är dock högst tveksamt om det finns utrymme för denna typ av satsningar när resurserna minskar och välfärdens kärna måste värnas.

Vissa av de utmärkande satsningar som redovisas i rapporten kan vid första anblick kännas relativt små i sammanhanget. Vad är väl ett par miljoner på ett enskilt projekt i en kommun som har en årsbudget på flera miljarder? Det är dock viktigt att komma ihåg att kommunerna har ett mycket stort ansvar för hur alla våra skattepengar används, och slöseri i det lilla skvallrar ofta om en oförmåga att hushålla i det stora.

Enligt SCB betalar svenskarna årligen mer än 300 miljarder kronor i kommunalskatt. Det innebär att varje svensk äldre än 20 år lägger drygt 42 000 kronor om året på att köpa en

tjänst som huvudsakligen kan betecknas som "välfärd". Till skillnad från när man handlar en vara eller tjänst i butik är välfärdsköpet inte aktivt eller alltid ens medvetet. Eftersom ångerrätt saknas är medborgarnas konsumentskydd begränsat och kan i realiteten bara utövas vid valurnan vart fjärde år. Det är ju knappast möjligt att lämna tillbaka barnets skolplats eller far- och morföräldrarnas omsorgsplats om kommunen inte levererar den kvalitet vi efterfrågar. Under mandatperioden är det kommunpolitikerna som sitter vid rodret. Felaktiga beslut och misslyckade satsningar får sällan följer för politikerna. Det har vi tydligt sett av Himlabadet i Sundsvall. Notan för extravaganserna kan alltid skickas vidare till skattebetalarna.

Denna ordning kan ha flera förklaringar. Gemensamt för många kommunpolitiker tycks vara övertygelsen att det bara är genom offentliga satsningar som kommuninvånarna kan få en meningsfull fritid. Tilltron till privata lösningar är på många håll obefintlig. Dessutom finns det anledning till självrannsakan. Alltför ofta låter vi politikerna stå oemotsagda när de påstår att det är skillnad på skattekrönor och skattekrönor. Driftkostnader och investeringskostnader må ha olika rubriker i budgeten, men de kommer ursprungligen från samma pengapåse. Även om budgetplaner har upprättats finns det inga badhusplaner i världen som inte kan skrotas, inga arenabyggen som inte kan läggas på hyllan för att i stället satsa pengarna på att driva äldreboenden och förbättra kvaliteten i skolan. Det är allas ansvar att tala om för politikerna att investeringar i läromedel till skolbarnen ofta är mer angelägna än nya badhus.

Vi frågar oss samtidigt om behovet av en sporthall nödvändigtvis måste resultera i en multiarena för hundratals miljoner kronor? Kanske finns det möjlighet för flera kommuner att gå samma och bygga en gemensam arena? Att politikerna kan samarbeta över kommun-gränserna har vi sett en lång rad goda exempel på. Karlstad och Hammarö har sedan en tid en gemensam gymnasienämnd, medan Sandviken har valt att organisera räddningstjänsten tillsammans med övriga kommuner i Gästrikland. Fjorton kommuner i södra Skåne, däribland Malmö, hjälps sedan många år åt att hantera avfallsfrågor inom ramen för det samägda Sysav AB. Prestige tycks heller inte har varit något avgörande hinder när kommunerna beslutade sig för att bygga ett gemensamt kraftvärmeverk i Malmö. Tyvärr visar historien att samma samarbetsvilja och ödmjukhet inte gäller när arenor och badhus ska uppföras.

Vår granskning visar att krisinsikten i fler av landets kommuner fortfarande är obefintlig. Extravaganta kultur- och fritidssatsningar konkurrerar gång på gång ut verksamheter i

välfärdens kärna. Politiken rullar på i gamla hjulspår och för många kommunpolitiker tycks det vara viktigare att bli ihågkommen som badhusbyggare än som kostnadsmedveten förvaltare.

I våra fyra närstudier har vi lagt kraft på att redovisa alternativ till politikernas prioriterade satsningar. Visst kan man för skattemedel bygga en cirkushangar i Botkyrka eller ett badhus i Sundsvall. Men att göra det samtidigt som statliga tillsynsmyndigheter, fackförbund och kommunerna själva pekar på stora brister i skolan är enastående, och uttryck för en tondövhet av sällan skådat slag.

Gör vi då som medborgare tillräckligt för att ta reda på vad våra pengar används till? Troligtvis inte. Allt material som ligger till grund för vår rapport kommer från offentliga handlingar som alla är fria att ta del av. Att följa hur våra skattepengar används är alltså inte så svårt – även om resultatet inte alltid är så upplyftande som man hade önskat. Att ha en övergripande bild av kommunens omfattande verksamhet är nödvändigt för att kunna fatta kloka ekonomiska beslut. Politikernas oförmåga till detta illustreras gång på gång i vår granskning.

4. NOTER

1. Luleå kommun 2009a.
2. Ibid.
3. Vallgårdar 2010; Köjs 2010.
4. Lind 2010.
5. Ibid.
6. Luleå kommun 2009b.
7. Luleå kommun 2009c; 2010.
8. Lindström 2010.
9. Skellefteå kommun 2009b; 2010a.
10. Skellefteå kommun 2010b.
11. Skellefteå kommun 2009a.
12. Ibid.
13. Skellefteå kommun 2009c.
14. Ibid.
15. Ibid.
16. Jämförelseprojektet 2009.
17. Åström & Bergström 2010.
18. Umeå Kommun 2009.
19. Ibid.
20. Ibid.
21. Ibid.
22. Umeå2014 2010.
23. Juslin 2010.
24. Gävle kommun 2009a.
25. Skolverket 2010g.
26. Gävle kommun 2009c.
27. Gävle kommun 2009a.
28. Ibid.
29. Gävle kommun 2009b.
30. Gävle kommun 2009a.
31. Sandvikens kommun 2009a.
32. Ibid.
33. Sandvikens kommun 2009b.
34. Sandvikens kommun 2009a; Lerulf 2010.
35. Karlskoga kommun 2009a.
36. Ibid.
37. Karlskoga kommun 2009a.

38. Karlskoga kommun 2009b.
39. Eskilstuna kommun 2009a.
40. Eskilstuna kommun 2009c.
41. Eskilstuna kommun 2009a.
42. Eskilstuna kommun 2010.
43. Eskilstuna kommun 2009b.
44. Skolverket 2010a.
45. Norrköpings kommun 2009a.
46. Skolverket 2010b.
47. Norrköpings kommun 2009a.
48. Norrköpings kommun 2009b.
49. Trollhättans stad 2009.
50. Skolverket 2010c.
51. Trollhättans stad 2009.
52. Ibid.
53. Ibid.
54. Film i Väst 2010 & Krav 2010.
55. Landskrona kommun 2009a; 2009b; 2010b
56. Landskrona kommun 2009a.
57. Helsingborgs kommun 2010a.
58. Ibid.
59. Skolverket 2010d.
60. Lerulf 2010.
61. Svensson 2009.
62. Ibid.
63. Ibid.
64. Sveriges Radio 2010.
65. Helsingborgs kommun 2009a.
66. Helsingborgs kommun 2009b.
67. Skolverket 2010f.
68. Malmö kommun 2009a.
69. Fjellman 2010.
70. Malmö kommun 2009b.
71. Sundsvalls kommun 2007.
72. Sundsvalls kommun 2010.
73. Ibid.
74. Ibid.
75. Bäckström 2010.
76. Ibid.
77. Ibid.

78. Sundsvalls kommun 2009.
79. Lärarförbundet 2009.
80. Frankson 2009.
81. Skolverket 2010h.
82. Skolverket 2010i.
83. Skolverket 2010j; EF 2010.
84. Sundsvalls kommun 2009.
85. Dahlén 2009.
86. Botkyrka kommun 2009.
87. Upplev Botkyrka! 2009.
88. Botkyrka kommun 2009.
89. Ibid.
90. Skolinspektionen 2009.
91. Botkyrka kommun 2010.
92. Ibid.
93. Ibid.
94. Ibid. & Skolverket 2010e.
95. Botkyrka kommun 2010.
96. PricewaterhouseCoopers 2010.
97. Södertörns högskola 2010.
98. Lönestatistik.se 2010
99. Skolverket 2010i.
100. Ritter 2009.
101. Natur och Kultur 2010.
102. Skolverket 2010j.
103. Karlstad kommun 2009a.
104. Karlstad kommun 2010a.
105. Nisser 2008; Kullgren 2009.
106. Karlstad kommun 2009b; 2009c.
107. Karlstad kommun 2010b.
108. Karlstad kommun 2009a.
109. Ibid.
110. Ibid.
111. Gotlands kommun 2009a.
112. Ibid.
113. Ibid.
114. Gotlands kommun 2010a.
115. Ibid.
116. Gotlands kommun 2009c.
117. Gotlands kommun 2010b.

118. Ibid.
119. Gotlands kommun 2009b.
120. Ibid.
121. Gahnfelt 2010.
122. Gotlands kommun 2010c.
123. Ibid.
124. Gotlands kommun 2009c.

5. REFERENSER

Botkyrka kommun (2009), "Ettårsplan 2010 med nämndernas åtagande 2010". Botkyrka, <www.botkyrka.se/index.php?dispatchTo=Renderer&action=download&file=89922>.

Botkyrka kommun (2010), "Kvalitetsredovisning 2009". Botkyrka: Barn- och Ungdomsförvaltningen.

Bäckström, Jan-Arne (2010), "Flera incidenter dagligen i Himlabadet". *Sundsvalls Tidning*, nätupplagan, 19 juli, <<http://st.nu/start/sundsvall/1.2163421-flera-incidenter-dagligen-i-himlabadet>>

Dahlén, Karin (2009), "Botkyrka får cirkushangar". *Dagens Nyheter*. nätupplagan, 2 december, <www.dn.se/kultur-noje/scen/botkyrka-far-cirkushangar-1.1006395>.

EF (2010), "Priser och datum". Stockholm: EF Education First, avläst 23 juli, <www.ef.se/master/ilc/destinations/united-kingdom/cambridge/prices>

Eskilstuna kommun (2009a), "Årsplan 2010". Eskilstuna, <http://eskilstuna.se/upload/Kommunledningskontoret/Ekonomi%20och%20planering/arsplan_2010.pdf>.

Eskilstuna kommun (2009b), "Kompletteringar till Årsplan 2010". Eskilstuna, <http://eskilstuna.se/upload/10473/kompletteringar_arsplan_2010.pdf>.

Eskilstuna kommun (2009c), "Kultur- och fritidsnämnden : budget 2010". Eskilstuna.

Eskilstuna kommun (2010), "§ 128, Uppdrag att utreda förutsättningarna för en multiarena", i Sammanträdesprotokoll (KSKF/2010:232). Eskilstuna: Kommunstyrelsen, 11 maj, <http://eskilstuna.se/upload/21033/KS_2010-05-11%20-%20Kommunstyrelsens%20protokoll%202010-05-11%7BFCE....pdf>.

Film i Väst (2010), "Årsredovisning 2009". Trollhättan, avläst 22 juli, <<http://www.filmivast.se/sv/Film-i-Vast/Om-Film-i-Vast/Finansiell-information>>.

Fjellman, Jaderup, Elin (2010), "Malmös nya badhus blir valfråga". *Sydsvenskan*, nätupplagan, 9 april, <www.sydsvenskan.se/malmo/article645017/Malmo-nya-badhus-blir-till-valfraga.html>.

Frankson, Carolina (2009), "Skoldirektören får sluta – ny chef söks". *Dagbladet*, nätupplagan, 8 april, <<http://dagbladet.se/nyheter/sundsvall/1.945150-skoldirektoren-far-sluta-ny-chef-soks>>.

Gahnfelt, Robert (2010), "Satsningen är stoppad". *Hela Gotland.se*, 8 augusti, <www.helagotland.se/sport/default.aspx?articleid=6065955>.

Gotlands kommun (2009a), "Strategisk plan och budget 2010–2012". Visby, <www.gotland.se/imcms/48481>.

Gotlands kommun (2009b), "Kultur- och fritidsförvaltningen : internbudget 2010". Visby,

Gotlands kommun (2009c), "Besparingsförslag – öppna dagcentraler", i Kallelse/Underrättelse till ledamöterna i Socialnämnden 26 november 2009. Visby: Socialnämnden, <www.gotland.se/imcms/46208>.

Gotlands kommun (2010a), "Protokoll SON 17-02-2010". Gotland: Socialnämnden, <www.gotland.se/imcms/47839>.

Gotlands kommun (2010b), "Protokoll SON 09-06-2010". Gotland: Socialnämnden, <www.gotland.se/imcms/50430>.

Gotlands kommun (2010c), "Protokoll KS 2010-06-21". Gotland: Kommunstyrelsen, <www.gotland.se/imcms/50642>.

Gävle kommun (2009a), "Kommunplan med årsbudget 2010 och utblick 2011–2013", § 199 i Kommunfullmäktiges sammanträdesprotokoll 2009-11-30. Gävle,: Kommunfullmäktige, <www.gavle.se/PageFiles/4656/Kallelser%20och%20protokoll%202009/KFprotokoll091130.pdf>.

Gävle kommun (2009b), "Budgetförslag 2010 med verksamhetsplan för Kultur- och Fritidsnämnden" (PM, kultur- och fritidsnämnden, Dnr 09KFN166 040), § 56 i Sammanträdesprotokoll 2009-12-16. Gävle, <www.gavle.se/PageFiles/4668/Kallelser%20och%20protokoll%20KFN%202009/Protokoll%20091216.pdf>.

Gävle kommun (2009c), "Sammanställning av kostnader och intäkter 2009 och 2010". Gävle (Bilaga till budget för 2010).

Hedblom, Irene (2010), "Himlabadet vill bygga en gång för tolv miljoner". *Dagbladet*, nätupplagan, 6 juli, <<http://dagbladet.se/nyheter/sundsvall/1.2159657-himlabadet-vill-bygga-en-gang-for-tolv-miljoner>>.

Helsingborgs kommun (2009a), "Budget med styrkort 2010". Helsingborg, <www.helsingborg.se/upload/Politik%20och%20forvaltning/Stadens%20ekonomi/Budget%202010/Total_budgetdokument%20webb.pdf>.

Helsingborgs kommun (2009b), "Kulturnämnden : Driftbudget 2010, DNR 429/2009". Helsingborg, <<http://193.180.106.18/diabas/asp/download.asp?DSN=0&id=4239567D6E45A534A4D1FBAD110C72B95AFFE40A13F0D7470C9055DD4D8607A1D2C8C1F82622DE38DEF694FD4CA3A11349913280C3766454>>.

Juslin, Tom (2010), "Umeås nya ansikte utåt". *Västerbottens-Kuriren*, nätupplagan, 25 augusti, <www.vk.se/Article.jsp?article=371637>

Jämförelseprojektet (2009), "Måttbandet mäter äldreboende och hemtjänst : en jämförelse av kommunens äldreomsorg ur ett medborgarperspektiv". Stockholm: Sveriges kommuner och landsting, 20 mars, <www.jamforelse.se/upload/Rapporter%20från%202009%20jan/Måttbandet%20slutrappo rt%20Äldreboende,%20hemtjänst%20090320,%20Marie.pdf>.

Karlskoga kommun (2009a), "Mål och budget 2010–2012". Karlskoga, <www.karlskoga.se/download/18.5ad8f61d126f5180a05800037854/M%C3%A5l+och+bud get+2010-2012.pdf>.

Karlskoga kommun (2009b), "Kultur- och föreningsnämndens internbudget 2010". Karlskoga.

Karlstads kommun (2009a), "Ramar för driftsbudget 2010–2012 enl KF beslut 15 juni". Karlstad.

Karlstads kommun (2009b), "Medborgarförslag – daglig utevistelse för boende på servicehus och äldreboenden". Karlstad (Dnr VON-2009-72).

Karlstads kommun (2009c), "Protokoll 2009-05-27". Karlstad: Vård- och omsorgsnämnden, <http://nytt.karlstad.se/protokoll/vardomsorg/2009/2009-05-27/4_Protokoll_090527.pdf>.

Karlstads kommun (2010a), " Kultur- och fritidsnämnden : budgetuppföljning med helårsprognos 2010". Karlstad: Kultur- och fritidsnämnden.

Karlstads kommun (2010b), " Reviderad budget 2010 samt beslut om nämndernas över- och underskott". Karlstad: Kommunledningskontoret.

Kommunal (2010), "Skol- och barnomsorgsarbete : lönestatistik och medlemsantal för anställda i kommuner 2009 inom skol- och barnomsorgsarbete". Stockholm: <www.kommunal.se/Kommunal/Medlem/Lon-och-ekonomi/Lonestatistik/2009/Kommun/Skol--och-barnomsorgsarbete>.

Krave, Katrina (2010), E-postkorrespondens med Katrin Krave, finanschef för Film i Väst, 2 augusti.

Kullgren, Peter (2009), "Mer tid för sociala aktiviteter för äldre". *Nya Wermlands-Tidningen*, nwt.se, 23 juni, <www.nwt.se/asikter/debatt/article546898.ece>.

Köjs, Anders (2010), "Över 100 personer måste lämna skolan". *Norrbottens-Kuriren*, 20 April, <www.kuriren.nu/nyheter/artikel.aspx?articleid=5348250>.

Landskrona kommun (2008), "Förändrade planeringsförutsättningar för 2009". Landskrona: Stadskontoret,

<www2.landskrona.se/kommun/ks/ks/handlingar/2008/11/F%C3%B6r%C3%A4ndrade%20planeringsf%C3%B6ruts%C3%A4ttningar.pdf>.

Landskrona kommun (2009a), "Mål och budget 2010". Landskrona, <<http://viewer.zmags.com/htmlCat/index.php?mid=rrptdh&pageid=5>>.

Landskrona kommun (2009b), "Förändrade planeringsförutsättningar för 2010". Landskrona: Stadsledningskontoret, <www.landskrona.se/Documents/Landskrona/Documents/Ekonomi/Andrade%20planeringsforutsattningar%202010.pdf>. Avläst 23 augusti 2010.

Landskrona kommun (2010a), "Fritidsnämnden : budget 2010". Landskrona.

Lerulf, Philip (2010), "Arenafeber : glädjekalkyler när svenska kommuner bygger nya arenor". Stockholm: Timbro (Rapport, Slöso), avläst 19 juli, <www.timbro.se/innehall/?isbn=9175667645&flik=4>.

Lind, Ingrid (2010), E-postkorrespondens med Ingrid Lind, chef på ekonomienheten på Luleå kommuns barn- och ungdomsförvaltning, 29 juni.

Lindström, Eddy (2010), Telefonsamtal med Eddy Lindström, chef på fritidskontoret i Skellefteå, 24 juni.

Luleå kommun (2009a), "Strategisk plan & budget 2010 – 2012". Luleå, <www.aurorum.se/download/18.86cb1ef1252d8d6ccb80002821/SPB+2010-12.pdf>.

Luleå kommun (2009b), "BUN Förslag budget 2009". Luleå: Barn- och ungdomsförvaltningen (Omföringar budget 2009).

Luleå kommun (2009c), "Budget 2009 : Kulturförvaltningen, Luleå kommun, per ansvar och verksamhet". Luleå: Kulturförvaltningen.

Luleå kommun (2010), "Budget 2010 : Kulturförvaltningen, Luleå kommun, per ansvar och verksamhet". Luleå: Kulturförvaltningen

Läraryrkesförbundet (2010), "Sirén i Sundsvall : kritisk till nedskärningar". Stockholm, 24 februari, <www.lararforbundet.se/web/ws.nsf/documents/004D53C2?OpenDocument&menid=00326A1C>.

Lönestatistik.se (2010), "Specialpedagog i Stockholm". Västerås: Hjelm Media Group, avläst 23 juli, <www.lonestatistik.se/loner.asp/yrke/Specialpedagog-1328/lan/Stockholm-21>.

Malmö stad (2009a), "Budget 2010 : hållbar framtid". Malmö, <www.malmo.se/Kommun--politik/Om-oss/Ekonomi-och-budget/Budget/pagefiles/Budget-2010.pdf>.

Malmö stad (2009b), "Fritidsnämnden : internbudget 2010". Malmö: Fritidsförvaltningen.

Möller, Lars (2010), "Smutsig bassäng retar Alshammar". *Helsingborgs Dagblad*, 10 juli, <<http://hd.se/landskrona/2010/07/10/smutsig-bassang-retar-alshammar>>

Natur & Kultur (2010), Prisuppgifter från hemsida, avläst 13 juli, <www.nok.se>.

Nisser, Per-Samuel m fl (2008), "Majoriteten som säger nej till allt". *Nya Wermlands-Tidningen*, 17 juni.

Norrköpings kommun (2009a), "Budget 2010 : plan 2011–2013". Norrköping, <www.norrkoping.se/organisation/ekonomi/budget/Budget-2010.pdf>.

Norrköpings kommun (2009b), "Kultur- och fritidskontoret : uppdragsplan med budget 2010". Norrköping.

PricewaterhouseCoopers (2010), "Revisionsrapport : elever med behov av särskilt stöd : Botkyrka kommun," Stockholm, <<http://62.127.208.165/SiteCollectionDocuments/Kommun%20och%20politik/BIBAS%20rapport%20Botk%2020100226.pdf>>

Ritter, Anna (2009), "Reklam i skolbänken". *Fokus*, nätupplagan, 28 augusti. <www.fokus.se/2009/08/reklam-i-skolbanken>.

Sandvikens kommun (2009a), "Budget 2010". Sandviken, <www.sandviken.se/download/18.3c9043301279eca4685800013529/budget2010-l.pdf>.

Sandvikens kommun (2009b), "Internbudget 2010 för kultur- och fritidsnämnden". Sandviken.

Skellefteå kommun (2009a), "Skellefteå kommunkoncern : budget 2010 och plan". Skellefteå, <www.skelleftea.se/Kommunledningskontoret/Innehallssidor/Bifogat/0085_001.pdf>.

Skellefteå kommun (2009b), "Fritidsförvaltningen : budget 2009". Skellefteå.

Skellefteå kommun (2009c), "Socialnämndens budget 2010 och plan 2011–2012". Skellefteå: Socialkontoret (Tjänsteskrivelse 1 juni).

Skellefteå kommun (2010a), "Fritidsförvaltningens budget 2010 samt plan för 2011–2013". Skellefteå:

Skellefteå kommun (2010b), "Socialnämnden : långsiktig handlingsplan". Skellefteå.

Skolinspektionen (2009), "Regelbunden tillsyn i Botkyrka kommun : beslut och rapporter". Stockholm (DNR 43-SV2008:214).

Skolverket (2010a), "Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning i Eskilstuna 2009". Stockholm (Kommunblad ur Skolverkets rapport nr 343, *Barn, elever, personal och utbildningsresultat : kommunal nivå*), <<http://skolnet.skolverket.se/polopoly/kommunblad/10/eskilstuna.pdf>>. Avläst 19 juli.

Skolverket (2010b), "Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning i Norrköping 2009". Stockholm (Kommunblad ur Skolverkets rapport nr 343, *Barn, elever, personal och utbildningsresultat : kommunal nivå*),
<<http://skolnet.skolverket.se/polopoly/kommunblad/10/norrkoping.pdf>>. Avläst 19 juli,

Skolverket (2010c), "Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning i Trollhättan 2009". Stockholm (Kommunblad ur Skolverkets rapport nr 343, *Barn, elever, personal och utbildningsresultat : kommunal nivå*),
<<http://skolnet.skolverket.se/polopoly/kommunblad/10/trollhattan.pdf>>. Avläst 19 juli.

Skolverket (2010d), "Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning i Helsingborg 2009". Stockholm (Kommunblad ur Skolverkets rapport nr 343, *Barn, elever, personal och utbildningsresultat : kommunal nivå*),
<<http://skolnet.skolverket.se/polopoly/kommunblad/10/helsingborg.pdf>>. Avläst 19 juli.

Skolverket (2010e), Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning i Botkyrka 2009". Stockholm (Kommunblad ur Skolverkets rapport nr 343, *Barn, elever, personal och utbildningsresultat : kommunal nivå*),
<<http://skolnet.skolverket.se/polopoly/kommunblad/10/botkyrka.pdf>>. Avläst 19 juli.

Skolverket (2010f), "Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning i Malmö 2009". Stockholm (Kommunblad ur Skolverkets rapport nr 343, *Barn, elever, personal och utbildningsresultat : kommunal nivå*),
<<http://skolnet.skolverket.se/polopoly/kommunblad/10/malmo.pdf>>. Avläst 19 juli.

Skolverket (2010g), "Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning i Gävle 2009". Stockholm (Kommunblad ur Skolverkets rapport nr 343, *Barn, elever, personal och utbildningsresultat : kommunal nivå*),
<<http://skolnet.skolverket.se/polopoly/kommunblad/10/gavle.pdf>>. Avläst 19 juli.

Skolverket (2010h), "Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning i Sundsvall 2009". Stockholm (Kommunblad ur Skolverkets rapport nr 343, *Barn, elever, personal och utbildningsresultat : kommunal nivå*),
<<http://skolnet.skolverket.se/polopoly/kommunblad/10/sundsvall.pdf>>. Avläst 19 juli.

Skolverket (2010i), "Huvudmannens kostnader 2008 : kommuner, sameskolan och fristående skolor". <www.skolverket.se/sb/d/1640>. Avläst 19 juli.

Skolverket (2010j), "Urval grundskolan : slutbetyg per ämne årskurs 9". Stockholm (Startsida för detaljerat urval),
<http://siris.skolverket.se/pls/portal/ris.ris_rapport_gen.rapp1?p_rapport=gr9betyg_amne&p_verksform_kod=11&p_info_omrade=betyg&p_verksamhetsar=2009&p_lan_kod=&p_kommun_kod=&p_skol_id=&p_kgrupp_kod=&p_komminv_kod=>>.

Skolverket (2010k), "Urval grundskolan : elevstatistik". Stockholm (startsida för detaljerat urval),

<http://siris.skolverket.se/pls/portal/ris.ris_rapport_gen.rapp1?p_rapport=gr9betyg_amne&p_verksform_kod=11&p_info_omrade=betyg&p_verksamhetsar=2009&p_lan_kod=&p_kommun_kod=&p_skol_id=&p_kgrupp_kod=&p_komminv_kod=>>. Avläst 23 juli.

Skolverket (2010), "Urval gymnasieskolan : elevstatistik". Stockholm (Startsida för detaljerat urval),

<http://siris.skolverket.se/pls/portal/ris.ris_rapport_gen.rapp1?p_rapport=gr9betyg_amne&p_verksform_kod=11&p_info_omrade=betyg&p_verksamhetsar=2009&p_lan_kod=&p_kommun_kod=&p_skol_id=&p_kgrupp_kod=&p_komminv_kod=>>. Avläst 23 juli.

Skolverket (2010m), "Huvudmannens kostnader 2008 för kommuner, landsting och fristående skolor med kommun- eller statsbidrag". Stockholm (Tabell 1 under rubriken Uppgifter på kommunnivå), <<http://www.skolverket.se/sb/d/1720>>. Avläst 23 juli.

Sundsvalls kommun (2007), "Sammanträdesprotokoll". Sundsvall: Kommunfullmäktige, 18 juni,

<www.sundsvall.se/download/18.461dc87b1133ccb956a800016252/KF+18+juni+2007.pdf>.

Sundsvalls kommun (2009), "Mål och resursplan 2010 med plan för 2011–2012". Sundsvall, <www.sundsvall.se/download/18.6bd6829d129337cdb708000198/MRP+2010_webb.pdf>.

Sundsvalls kommun (2010), "Revisionsrapport KPMG : granskning av kommunstyrelsens uppföljning av investeringsavgifterna i Himlabadet". Sundsvall, 17 maj.

Svensson, Torbjörn (2009), "Multiarenan för dyr : måste bantas".

Helsingborgs Dagblad, nätupplagan, 22 april,

<<http://mobil.hd.se/helsingborg/2009/04/23/multitarenan-foer-dyr-m-maaste>>.

Sveriges Radio (2010), "Arenafeber i Sverige". Stockholm, 14 juli,

<<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1650&artikel=3852618>>.

Södertörns högskola (2010), "Interkulturell lärarutbildning mot förskola, kombinationsutbildning, 210 högskolepoäng". Flemingsberg,

<<http://webappl.web.sh.se/C1256C93006BD8E9/tmt.server?open&lang=sw&code=P2107&startyear=2010&shtype=program&ects=false&ref=/C1256C8A0066623D/4667C38FDBB16DE5C1256C95003CD2B9&glang=sw&dynsok=true&search=true&inputs=true&type=program&serve=termite.object.alias/5E920A44493B6903C125710D005091B0?open>>.

Avläst 19 juli

Trollhättans stad (2009), "Mål och resursplan MPR 2008–2010 : budget 2010".

<www2.trollhattan.se/mrp/mrp-budget2010.pdf>.

Umeå2014 (2010), "Umeås kulturhuvudsstadsansökan". Umeå,

<www.umea2014.se/ansokan.4.24495ffa11ce676967b80004507.html>. Avläst 22 juli.

Umeå kommun (2009), "Budget 2010 : verksamhetsplan 2010–2012". Umeå, <www.umea.se/download/18.54d50d1312722e946388000602/Budget%26VP_2010-2012.pdf>.

Upplev Botkyrka AB (2009), "PM Hangaren". Alby 14 september.

Vallgård, Ulrika (2010), "Katastrof för elever och arbetslag". *Norrbottens-Kuriren*, 27 maj.

Åstrom, Gunilla & Bergström, Levi (2010), "Valfrihet existerar inte för makthavarna som styr". *Norran: Svar direkt*, 20 april, <<http://norran.se/asikter/insandare/article952602.ece>>.